

Vakdidactiek Maatschappijwetenschappen

Taak Burgerschapseducatie Academiejaar 2023–2024

Soumaya Bouchaala, Zora Bultynck en Lisa Roegiers

Prof. dr. T. Valcke & Prof. Dr. T. Decorte

Creative commons

Dit lespakket mag vrij worden gedeeld en er mogen afleidingen van worden gemaakt, maar mag niet worden aangewend voor commerciële doeleinden.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Voorwoord

Terwijl ik dit voorwoord schrijf hoor ik de vogels tsjirpen, zijn de bloemen in volle bloei en tonen de bomen trots hun bladeren. De maand mei doet ons terug beseffen hoe mooi de natuur is en hoe belangrijk het is dat we er samen zorg voor dragen. Wij waren dan ook heel blij toen we te horen kregen dat we onze eerste keuze ‘het klimaat’ kregen voor deze jaartaak ‘burgerschapseducatie’.

Het klimaat is en blijft namelijk een belangrijk maatschappelijk onderwerp en dat werd ook bevestigd in de eerste fase van dit onderzoek. Daar gingen we aan de slag met reeds bestaand lesmateriaal over het klimaat en bevroegden we een aantal leerkrachten over hoe zij omgaan met klimaat in hun klas. Dit vooronderzoek zorgde voor heel wat interessante input, waarmee we aan de slag gingen om een interactieve en leerrijke workshop te creëren, waarbij we de nadruk legden op klimaatactivisme op kleine schaal.

Deze workshop is het resultaat van een vlotte samenwerking, een grondig vooronderzoek, uren creatieve brainstorms en een passie voor het onderwerp. Wij hopen dan ook dat dit werk leerlingen en leerkrachten niet alleen actief aan het werk zet, maar ook actief aan het denken zet; dat het gesprekken op gang brengt, bewustwording vergroot en aanzet tot concrete actie. Want alleen door samen te werken, kunnen we de uitdagingen van het klimaat het hoofd bieden en een leefbare toekomst voor alle generaties veiligstellen.

Lisa, Soumaya en Zora

Inhoudstafel

Creative commons	1
Voorwoord	2
Inhoud	3
Lerarenbundel	4
Doelgroep.....	4
Doelstellingen.....	4
Lesschema.....	5
Lesfase 1: eco walk of shame.....	6
Doel.....	6
Werkvorm.....	6
Klasopstelling.....	6
Instructies.....	6
Lesmateriaal.....	7
Lesfase 2: hoekenwerk.....	7
Doel.....	7
Werkvorm.....	7
Klasopstelling.....	7
Lesmateriaal.....	7
Instructies leerlingen.....	8
Begeleiding tijdens het hoekenwerk.....	8
Hoek 1: transport.....	9
Hoek 2: kledij.....	10
Hoek 3: afval.....	11
Lesfase 3: reflectie.....	12
Leerlingenbundel	14
Reflectierapport	14
Bibliografie	16
Bijlagen	19
Bijlage 1: vooronderzoek.....	19
Bijlage 2: begeleidende presentatie.....	19
Bijlage 3: plattegrond eco walk of shame.....	19
Bijlage 4: achtergrondinformatie stellingen.....	19
Bijlage 5: printversie treinroute.....	19
Bijlage 6: blanco kledingpaspoort.....	19
Bijlage 7: werkbundels leerlingen.....	19
Bijlage 8: verbeter sleutel transport.....	19
Bijlage 9: verbeter sleutel kledij.....	19
Bijlage 10: verbeter sleutel afval.....	19

Lerarenbundel

Doelgroep

De klimaatworkshop is ontwikkeld voor de derde graad dubbele finaliteit. De workshop vertrekt vanuit een beknopte theoretische basis en is sterk gericht op reflectie en bewustmaking. Door de praktische aanpak is het lesmateriaal laagdrempelig en toegankelijk voor klassen met uiteenlopende niveaus. De leerlingen hoeven namelijk geen uitgebreide theoretische achtergrond te hebben om de opdrachten te maken. De leerkracht kan er wel voor kiezen om de workshop te gebruiken als slotmoment van een theoretische lessenreeks over klimaat.

Afhankelijk van het klasniveau kan de workshop ook in de arbeidsmarktfinaliteit gegeven worden, mits enkele aanpassingen:

- De theorie klassikaal behandelen.
- Meer tijd geven voor de verschillende opdrachten.
- Extra leerkrachten inschakelen om de verschillende opdrachten te begeleiden.

Doelstellingen

Het doel van dit lessenpakket is actief burgerschap stimuleren op kleine schaal. Het vertrekt vanuit een theoretische basis en toont dat leerlingen een directe impact hebben op hun omgeving.

Sleutelcompetenties

Deze workshop sluit aan bij volgende sleutelcompetenties: burgerschap (7), duurzaamheid (10) en zelfbewustzijn (14). Deze competenties vormen de basis van het lessenpakket maar sluiten andere competenties niet uit, waardoor het materiaal breed kan worden ingezet in het onderwijs en er ruimte is voor differentiatie.

Onderwijsdoelen

07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

09.07 De leerlingen reflecteren over mogelijke maatregelen met betrekking tot klimaatverandering.

Lesdoelen

- De leerlingen reflecteren in groep over de invloed van de mens op het klimaat.
- De leerlingen reflecteren over de invloed van hun eigen gedrag en levensstijl op het klimaat.
- De leerlingen kunnen kritisch kijken naar de invloed van verschillende industrieën op het klimaat.
- De leerlingen bedenken creatieve manieren om hun levensstijl klimaatvriendelijker te maken.
- De leerlingen kunnen klimaatspecifieke begrippen uitleggen: greenwashing, fast fashion, waterstress, e-afval, geplande veroudering, microplastics, ..

Lesschema

Timing	Lesfases	Lesmateriaal
10 min	<p>Motiverings- en probleemstellingsfase Eco walk of shame Klassikaal: 10 stellingen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Presentatie - Plattegrond - Voetafdrukken
75 min	<p>Uitdiepingsfase Hoekenwerk <u>Groepsverdeling</u> 4 tot 6 leerlingen per groep.</p> <p><u>Werkwijze</u> Een doorschuifstelsel waarbij de leerlingen na 25 minuten doorschuiven naar de volgende hoek. Per hoek krijgen de leerlingen een opdrachtenbundel.</p> <p><u>Hoeken</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Transport 2. Kledij 3. Afval <p><u>Benodigdheden leerlingen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Smartphone (QR-codes scannen) - Balpen 	<ul style="list-style-type: none"> - Presentatie - Bundel "afval" - Bundel "transport" - Bundel "kledij" - Sleutels leerkracht <p><u>Hoek 1: transport</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 obstakels - speelgoed treinset/papieren versie <p><u>Hoek 2: kledij</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 3 kledingstukken <p><u>Hoek 3: afval</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 3 kleine emmers - legoblokken of knikkers
10 min	<p>Reflectiefase: nabespreking en tips Klassikaal</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Presentatie

Lesfase 1: eco walk of shame

Doel

De workshop start met een 'eco walk of shame'. Dit is een ludieke manier om de lessen te starten en de leerlingen te betrekken. Het is uiteraard niet de bedoeling dat de leerlingen zich letterlijk gaan 'schamen', maar wel om de leerlingen bewust te maken van hun eigen consumptiegedrag en hun eigen ecologische voetafdruk. Indien de leerkracht toch een bepaalde schroom verwacht bij de leerlingen, kan de leerkracht zelf deelnemen aan de 'eco walk of shame' om zo de drempel te verlagen en de betrokkenheid te verhogen. Dat kan het best wanneer er twee leerkrachten aanwezig zijn: één leerkracht leidt de 'eco walk of shame', de andere leerkracht doet mee. Maar ook wanneer er slechts één leerkracht aanwezig is, verleent deze werkvorm zich prima tot deelname.

Werkvorm

De 'eco walk of shame' wordt klassikaal doorlopen. Het is een activerende werkvorm waarbij elke leerling kan deelnemen. De 'walk' wordt klassikaal doorlopen, maar elke leerling gaat individueel nadenken over de stellingen.

Klasopstelling

Om de 'eco walk of shame' goed te laten verlopen is het noodzakelijk om ruimte te creëren in de klas. Schuif banken en stoelen aan de kant, zodat de leerlingen de ruimte hebben om zich door het klaslokaal te verplaatsen. Laat de leerlingen naast elkaar plaatsnemen (niet achter elkaar). Het is hierbij aangewezen dat de leerlingen in de richting van het bord/de projectie kijken. Om de 'walk of shame' visueel sterk te maken, kan je opteren om het klaslokaal op te delen in vier zones (groen, geel, oranje, rood) door middel van tape of touw en hierbij ook de de voetafdrukken in de juiste kleuren af te drukken (zie bijlage). Dit geeft een visueel sterk signaal aan de leerlingen en zal hen helpen bij het bewustmakingsproces.

Instructies

Wanneer de ruimte klaar is voor de 'eco walk of shame' nemen de leerlingen plaats aan de ene kant van het lokaal. Alle leerlingen staan naast elkaar en kijken naar de presentatie. De stellingen worden één voor één voorgelezen en tegelijkertijd geprojecteerd. Dat laat toe om de stelling even opnieuw te lezen indien de leerlingen het niet hebben gehoord. Afhankelijk van de stellingen zetten de leerlingen één, twee of drie stap(pen) vooruit. Indien de stelling niet van toepassing is voor de leerlingen blijft de leerling staan. In sommige gevallen kan het ook zijn dat de leerlingen één stap naar achteruit mogen zetten. Bij elke stelling wordt een korte uitleg voorzien. Deze uitleg wordt niet geprojecteerd, maar dient louter voor de leerkracht om de leerlingen extra informatie te verschaffen bij de stellingen (zie bijlage). Wanneer alle stellingen aan bod zijn gekomen, dan bevinden de leerlingen zich in een bepaalde zone, dit is dan hun ecologische voetafdruk.

Lesmateriaal

Om de 'eco walk of shame' tot een goed einde te brengen heb je slechts de presentatie nodig en een ruim klaslokaal. Bijkomend kan je wel opteren om het visueel aantrekkelijker te maken voor de leerlingen door gebruik te maken van gekleurde voetafdrukken en afgebakende zones door middel van tape (zie bijlage).

Lesfase 2: hoekenwerk

Doel

In het hoekenwerk gaan de leerlingen aan de slag rond drie klimaatthema's die nauw verweven zijn met hun dagelijkse leven: transport, kledij en afval. Het is de bedoeling dat leerlingen na de 'eco walk of shame' verder reflecteren over de impact van de mens, en dus zichzelf, op het klimaat. Daarnaast denken de leerlingen na over aanpassingen die ze kunnen maken in hun gedrag om meer klimaatbewust te leven. Het hoekenwerk is sterk praktijkgericht, maar bij elk thema wordt er een korte theoretische basis gegeven aan het begin, zodat de leerlingen geïnformeerd starten aan het hoekenwerk.

Werkvorm

Het hoekenwerk is een zelfstandig groepswork waarbij de leerlingen in groepen van 4 à 6 aan de slag gaan. Elke groep krijgt een werkbundel met instructies en oefeningen. Er wordt gewerkt met een doorschuifstelsel waarbij de groepen telkens 25 minuten krijgen om de oefeningen te maken. De timing kan aangepast worden afhankelijk van het klasniveau.

Tip: projecteer de timer, zodat leerlingen op de hoogte zijn van de timing (zie presentatie).

Klasopstelling

Maak drie eilanden in de klas waar 4 tot 6 leerlingen kunnen zitten. Leg ook het lesmateriaal klaar in de juiste hoek. Idealiter zitten de groepen ver genoeg uit elkaar, zodat de leerlingen elkaar niet storen. De opstelling kan al klaargezet worden voor het begin van de les als dat praktisch haalbaar is.

Lesmateriaal

Hoek 1: Transport

- Werkbundel "transport": 1 per leerling
- Een speelgoed treinset
- 5 obstakels voor op de reïnsproen (speelgoedauto's, blokken,...)

Heb je geen speelgoed treinset? Print de reïnroute op een groot papier en plaats daarop de obstakels (zie bijlage "reïnroute").

Hoek 2: Kledij

- Werkbundel "kledij": 1 per leerling
- 3 kledingstukken: 1 tweedehands, 1 fast fashion, 1 duurzaam merk

Hoek 3: Afval

- Werkbundel “afvalberg”: 1 per groep
- Legoblokjes (of knikkers, blokken, steentjes)
- Kleine emmers (of tupperwaredoosje, mandje, kommetje)

Lesmateriaal voor de leerkracht

- PowerPoint
- Sleutel “transport”
- Sleutel “kledij”
- Sleutel “afvalberg”

Instructies leerlingen

Leg de werking van het hoekenwerk uit (werkvorm en timing) en verdeel de klas in groepen. Elke groep krijgt een thema toegewezen. De drie thema's worden kort gekaderd: transport, afval en kledingproductie hebben een grote impact op het milieu. Wij produceren dagelijks afval, dragen kledij en verplaatsen ons met verschillende transportmiddelen. Daarom gaan we gaan vandaag kijken wat onze klimaatimpact is en hoe we klimaatbewuster in het leven kunnen staan.

In de werkbundels worden twee pictogrammen gebruikt: een leespictogram en een opdracht-pictogram. Zo weten de leerlingen wat er van hen verwacht wordt. Leg de werking van de pictogrammen uit aan de leerlingen. Elke bundel begint met een kort theoretisch overzicht waarbij het leespictogram staat. De leerlingen moeten de theorie zelfstandig lezen voor ze beginnen aan de oefeningen. In bepaalde klasgroepen kan de theorie ook klassikaal gegeven worden, afhankelijk van het klasniveau en de beschikbare tijd.

Wijs de leerlingen ook op het volgende voor het begin van het groepswork:

- Steek je hand op als je de leerkracht nodig hebt, zeker bij de hoek “afval”
- Hou de timing in de gaten
- Gebruik je smartphone om de QR-codes te scannen

Begeleiding tijdens het hoekenwerk

Tijdens het hoekenwerk zorgt de leerkracht ervoor dat alles vlot verloopt: langsgaan bij de groepen, timing in de gaten houden, klasmanagement. Voor elk hoekenwerk is er een sleutel beschikbaar voor de leerkracht. Wanneer een groep klaar is met een opdracht, kan de leerkracht met de sleutel komen controleren. Enkel bij het “hoek 3: afval” is er extra begeleiding nodig door de leerkracht (zie onder).

Hoek 1: transport

In de hoek “transport” denken de leerlingen na over de impact van verschillende vervoermiddelen en hun eigen transportgewoontes. In de hoek staat een treinset met vijf verschillende obstakels, aan elk obstakel is een opdracht verbonden. De leerlingen rijden met de trein tot ze een obstakel tegenkomen.

Obstakel 1

De leerlingen denken na over wat het meest gebruikte vervoermiddel is in België (trein, bus of auto), daarna proberen ze het transportmiddel te linken aan de juiste hoeveelheid CO₂-uitstoot. De leerkracht kan de sleutel aan de leerlingen geven of zeggen welke antwoorden juist/fout zijn.

Timing

5 minuten.

Obstakel 2

De leerlingen beantwoorden 5 meerkeuzevragen over transportgewoontes van Belgen en klimaatdoelstellingen. De leerlingen scannen een QR-code om de antwoorden op te zoeken. De leerkracht kan de sleutel aan de leerlingen geven of zeggen welke antwoorden juist/fout zijn.

Timing

5 minuten.

Link

- <https://climatechallenge.be/nl>

Obstakel 3

De leerlingen denken na over de vraag waarom we ons verplaatsen: werk, school, bezoek,... Aan deze oefening is ook een reflectievraag gekoppeld. Moedig de leerlingen aan om hun antwoorden samen te bespreken.

Timing

5 min

Obstakel 4

De leerlingen maken oefeningen over milieuvriendelijk reizen. Ze denken eerst na over hun eigen vlieggewoontes en zoeken vervolgens oplossingen om milieuvriendelijk te reizen. De leerlingen kunnen de QR-code scannen om tips op te zoeken.

Timing

5 minuten.

Link

- <https://climatechallenge.be/nl/themas/hoe-ons-klimaatvriendelijk-verplaatsen#wat-kunnen-we-doen>

Obstakel 5

Bij het laatste obstakel vullen de leerlingen individueel een schema in over hun verplaatsingen van de voorbije week. Ze noteren 1) de reden van transport 2) het transportmiddel 3) een alternatief transportmiddel. Tijdens deze opdracht kan je als leerkracht enkele reflectievragen stellen om het gesprek tussen de groepsleden op gang te brengen.

Timing

5 minuten

Hoek 2: kledij

In de hoek “kledij” denken de leerlingen na over hoe ze zelf omgaan met kledij, wat de impact is van kledij op het klimaat en hoe ze bewuster kleding kunnen kopen. In de bundel staat een lijst met definities van moeilijke begrippen die aan bod komen in de oefeningen.

Opdrachten: vuilniswagen en voetafdruk

De leerlingen beantwoorden eerst enkele vragen over de hoeveelheid kleding die ze kopen per jaar. Vervolgens noteren ze vijf tips over de manier waarop ze hun voetafdruk kunnen beperken als het op kledij aankomt. De leerlingen bekijken een video van WWF via de QR-code om een antwoord te kunnen geven op de vragen.

Timing

10 minuten.

Link

- <https://www.youtube.com/watch?v=Y0KcivXUwsQ>

Kledingpaspoort

Daarna volgt een opdracht over kledingpaspoorten. De leerlingen zoeken eerst op in welke landen de meeste kledij geproduceerd wordt. Daarna vullen ze de kledingpaspoorten in van drie kledingstukken die op tafel liggen:

- 1) Kledingstuk van een duurzaam/ecologisch merk
- 2) Kledingstuk van een fast fashionmerk.
- 3) Kledingstuk dat tweedehands gekocht is

De leerlingen mogen hiervoor het internet gebruiken. De leerkracht gaat langs met de sleutel als de leerlingen de paspoorten hebben afgewerkt.

Timing

15 minuten.

Link

- <https://www.schonekleren.nl/informatie/kledingindustrie/#:~:text=De%20belangrijkste%20kledingleverancier%20voor%20Europese,de%20armste%20landen%20ter%20wereld.>

Belangrijk

Vorbereiding: kledingpaspoorten maken

Voor het hoekenwerk 'kledij' is er voorbereiding nodig door de leerkracht voor de aanvang van de workshop. In de bundel "kledij" zijn er drie kledingpaspoorten voorzien met sleutel: een kledingstuk van H&M Conscious, Think twice (tweedehands) en Armedangels (duurzaam merk). Zoek kledingstukken van deze merken of maak zelf drie nieuwe kledingpaspoorten van kledij die je ter beschikking hebt. Gebruik daarvoor de bijlage "blanco kledingpaspoort".

Kies kledingstukken van: 1) een ecologisch of duurzaam merk 2) een fast fashionmerk 3) een tweedehands kledingstuk. Je kan ook kiezen voor een fast fashionmerk dat aan greenwashing doet, zoals H&M Conscious.

Voor elk kledingstuk maak je een kledingpaspoort met de volgende informatie:

- Naam kledingstuk
- Merk op het etiket
- Land van herkomst
- Materiaal
- Is het duurzaam: ja of nee?

Breng de kledingstukken mee naar de workshop.

Hoek 3: afval

In de hoek "afval" proberen de leerlingen om de afvalproductie van een doorsnee student te verlagen.

Opdracht: deel 1

In het eerste deel van de opdracht lezen de leerlingen een kort verhaal over de ochtend van een student. De leerlingen moeten aanduiden wanneer de student afval produceert en of dat afval wel of niet verminderd kan worden. Op elk moment dat de student afval produceert, gooien de leerlingen 3 legoblokjes in de emmer.

Timing

5 minuten.

Begeleiding leerkracht

De leerlingen steken hun hand op als ze denken dat ze alles gevonden hebben. De leerkracht controleert met de sleutel en gooit extra legoblokjes in de emmer als de leerlingen iets vergeten zijn. Daarna mogen de leerlingen verder met deel 2 van de opdracht. Bij tijdgebrek mogen de leerlingen ook zelfstandig de sleutel gebruiken.

Opdracht: deel 2

In deel 2 van de opdracht krijgen de leerlingen een lijst met het afval dat de student geproduceerd heeft. Ze moeten online duurzame alternatieven opzoeken om het afvalverbruik te verminderen. Daarnaast vullen de leerlingen extra vragen in over

microplastics, e-afval en geplande veroudering. Telkens als de leerlingen een juist antwoord geven, worden er legoblokjes uit hun emmer gehaald door de leerkracht.

Tip: verzamel de emmers van de verschillende groepen om aan het einde van de les te vergelijken wie zijn afvalproductie het meeste heeft kunnen beperken.

Timing

20 minuten.

Begeleiding leerkracht

De leerlingen mogen zelf geen legoblokjes uit de emmer halen. Ze steken hun hand op als ze klaar zijn met de oefening, zodat de leerkracht kan controleren met de sleutel. De leerkracht haalt vervolgens het juiste aantal legoblokjes uit de emmer.

Links

- <https://www.europarl.europa.eu/topics/nl/article/20181116STO19217/microplastics-oo-rzaken-gevolgen-en-oplossingen>
- <https://www.mo.be/nieuws/elektronisch-afval-groeit-vijf-keer-sneller-dan-de-recyclage-ervan>

Lesfase 3: reflectie

Nabespreking

Het doel van deze workshop is om de leerlingen bewust te laten worden over hun eigen afvalgebruik en hier een kritische houding over aan te nemen.

Na het hoekenwerk wordt er stilgestaan bij wat de leerlingen hebben ontdekt uit de verschillende thema's (afval, kleding, transport) die in de hoeken aan bod kwamen.

Vragen die je aan de leerlingen kan stellen zijn:

- Wat hebben jullie bijgeleerd over de thema's? Zijn er dingen die jullie nog niet wisten?
- Hoe zit het met jullie eigen voetafdruk? Kan het beter of zijn jullie al op de goede weg?
- Gaan jullie bewust letten op jullie afvalproductie? Zijn er dingen die jullie anders gaan aanpakken vanaf nu?
- Voelen de leerlingen zich soms schuldig over hun afvalproductie? Denken ze hier soms eens bewust over na.

Tips

Wat kunnen de leerlingen zelf nog doen om te letten op hun voetafdruk?

Er bestaan al heel wat milieubewuste initiatieven om onze voetafdruk iets te verkleinen. Je kan deze initiatieven klassikaal overlopen met de leerlingen. Je kan hen ook vragen of ze nog andere initiatieven kennen of ze zelf al een van deze initiatieven hebben uitprobeerde.

- To good to go: de app om voedselverspilling tegen te gaan. Gebruik de app om bij jouw buurtwinkels en -restaurants een verrassingspakket tegen een geweldige prijs te zoeken en van verspilling te redden.
<https://www.toogoodtogo.com/nl>

- Cambio: Autodelen geeft niet alleen zuurstof aan je budget, maar ook aan je buurt. Elke cambio-wagen vervangt tot 13 particuliere auto's. Onze vloot bestaat uit milieuvriendelijke (deels elektrische) modellen, met gunstige ecoscores en verbruik.
<https://cambio.be/nl-vla>
- Fairphone: De Fairphone 5 is de duurzaamste smartphone die je op dit moment kunt vinden. Het toestel is modulair, makkelijk te repareren en heeft maar liefst vijf jaar lang garantie. Daarnaast biedt de fabrikant ook nog eens acht tot tien jaar softwareondersteuning, waardoor je tot 2033 updates ontvangt. Fairphone is een Nederlandse onderneming die het doel heeft om een zo eerlijk mogelijk smartphone te produceren. Hierbij focust het bedrijf op het minimaliseren van de klimaatimpact van de productie van een telefoon en door eerlijk en ethisch aan grondstoffen te komen.
<https://www.fairphone.com/nl/>
- .dressr: Dressr is een Belgisch verhuurplatform voor kleding en accessoires. Huren kan op twee manieren: eenmalige huur voor een speciale gelegenheid of een abonnement waarmee je kledingkast up-to-date blijft zonder impact te hebben op het milieu. Wasbeurten en verzendingskosten zijn inbegrepen in beide formules.
<https://dressr.be/>
- Studentenabonnementen voor transport: Het is voor studenten goedkoper om het openbaar vervoer te nemen. Zowel bij De Lijn als bij de NMBS krijgen studenten korting. Dit is positief omdat het openbaar vervoer beter is voor het milieu dan overal met de auto naartoe te gaan.

Leerlingenbundel

Het lesmateriaal voor de leerlingen bestaat uit:

- een werkbundel “transport”
- een werkbundel “kledij”
- een werkbundel “afval”

Elke bundel begint met een theorie-overzicht over het onderwerp. Daarna starten de invulopdrachten. De werkbundels en verbeter sleutels zijn terug te vinden in de bijlagen.

Reflectierapport

Na een grondig vooronderzoek kwamen we tot interessante bevindingen met betrekking tot het onderwerp ‘klimaat’ in het onderwijs. Leraren bleken een sterke interesse te hebben in het onderwerp en waren het erover eens dat het een maatschappelijk relevant thema is. Echter, uitten ze ook gevoelens van overaanbod omdat het thema al veelvuldig aan bod komt in andere vakken. Vaak gebeurt dat op een theoretische manier, waarbij voornamelijk de oorzaken en gevolgen van klimaatverandering worden belicht. Dat leidde tot de wens om een andere benadering te verkennen, een die meer gericht is op praktische toepassingen dan op louter theoretische verhandelingen. We wilden de focus verleggen naar wat de leerlingen zelf kunnen beïnvloeden en veranderen, waardoor we kozen om de nadruk te leggen op bewustmaking. Een bijkomende ontdekking was dat leraren de voorkeur geven aan lesmaterialen die volledig en toch flexibel zijn. Dat bracht ons ertoe om een workshop te ontwerpen die zowel uitgebreid als aanpasbaar is. Hierdoor behouden leraren de controle om bepaalde opdrachten weg te laten, toe te voegen of aan te passen naargelang de behoeften van hun klas.

Vervolgens gingen we met deze bevindingen aan de slag met het doel een workshop te creëren, waarbij de leerling en zijn consumptiegedrag centraal staan. We wilden beginnen met een reflectiemoment voor de leerlingen, maar traditionele methoden zoals een schriftelijk verslag of enquête leken ons te saai en niet motiverend genoeg. Na wat brainstormen kwamen we op het idee van een ludieke 'eco walk of shame', wat een leuke en interactieve manier bleek om het thema te introduceren en de leerlingen warm te maken voor de workshop. Daarnaast wilden we dat de opdrachten in de workshop activerend zouden zijn, zodat we maximaal konden inspelen op de motivatie en betrokkenheid van de leerlingen. Hoewel we ook wat theoretische achtergrond wilden bieden, hebben we ervoor gekozen om dat altijd te kaderen binnen de opdrachten, zodat de leerlingen op een meer impliciete manier de theorie konden verwerken.

Tijdens het uittestmoment hebben we de 'eco walk of shame' en het hoekenwerk door medestudenten laten uitproberen. We hadden op voorhand een aantal bezorgdheden in verband met de eco-walk of shame, zo maakten we ons namelijk zorgen over mogelijke gevoelens van schaamte bij de 'walk of shame'. Het is uiteraard niet de bedoeling dat dit effectief een moment van schaamte is, maar eerder een ludieke manier van zelfreflectie. Ook waren we bezorgd over de moeilijkheidsgraad en tijdsinschatting van het hoekenwerk.

Waren de opdrachten te moeilijk of te gemakkelijk en hadden we wel voldoende tijd voorzien?

De feedback van medestudenten en de begeleidster was echter overwegend positief. Er werden enkele aanpassingen voorgesteld, met name met betrekking tot de 'walk of shame', die we hebben verwerkt in de definitieve versie van de workshop. Wat betreft de moeilijkheidsgraad waren de medestudenten van mening dat de opdrachten zeker haalbaar zijn voor leerlingen uit de dubbele finaliteit. Qua timing merkten we op dat we te weinig tijd hadden voorzien voor de opdrachten, dat hebben we dan ook aangepast in de finale versie van de workshop.

Tot slot kunnen we stellen dat enkele inzichten van Van Alstein (2017) ook terug te vinden zijn in onze workshop. Als eerst stelt Van Alstein (2017) dat je geen controversiële thema's uit de weg mag gaan. Klimaat is een maatschappelijk relevant thema waar iedereen wel een mening over heeft, maar wanneer je het gaat koppelen aan zelfreflectie en bewustmaking kan het vaak leiden tot gevoelens van schaamte. Het is daarom net belangrijk dat we als leerkrachten wel durven dit thema te bespreken in de klas. Ten tweede geeft Van Alstein het belang aan van een 'open klas' en dit is iets waar wij rekening proberen mee te houden door onder andere de leerkracht te laten deelnemen aan de 'eco walk of shame' om een veilig klasklimaat te creëren.

Ook het belang van diverse werkvormen wordt door Van Alstein benadrukt, dat belang wordt weerspiegeld in onze workshop. We hebben getracht een workshop te creëren waarbij verschillende werkvormen aan bod komen en waarbij leerlingen actief aan het werk worden gezet om te gaan nadenken over controversiële thema's.

Kortom, ons onderzoek en de feedback hebben geleid tot een workshop die niet alleen inhoudelijk relevant is, maar ook flexibel, motiverend en goed aansluit bij de behoeften van leraren en leerlingen.

Bibliografie

Onderwijsdoelen

Onderwijsdoelen. (z.d.). <https://www.onderwijsdoelen.be/>

Werkbundel “afval”

- Afvalproductie | Statbel. (2022, 18 augustus).
<https://statbel.fgov.be/nl/themas/leefmilieu/afval-en-vervuiling/afvalproductie>
- Duurzaam afvalbeheer: Wat de EU er voor doet | Onderwerpen | Europees Parlement. (2018, 4 oktober). Onderwerpen | Europees Parlement.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/nl/article/20180328STO00751/duurzaam-afval-beheer-wat-de-eu-er-voor-doet>
- Elektronisch afval groeit 5 keer sneller dan de recyclage ervan. (z.d.). MO*.
<https://www.mo.be/nieuws/elektronisch-afval-groeit-vijf-keer-snelser-dan-de-recyclage-ervan>
- E-afval in de EU: feiten en cijfers (infografiek) | Onderwerpen | Europees Parlement. (z.d.). Onderwerpen | Europees Parlement.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/nl/article/20201208STO93325/e-afval-in-de-eu-feiten-en-cijfers-infografiek#:~:text=Het%20recyclagepercentage%20van%20e%20afval,elektrisch%20en%20elektronisch%20afval%20ingezameld.>
- Hoelang duurt het vooraleer afval afbreekt in zee? (2019, 28 juni). FOD Volksgezondheid.
<https://www.health.belgium.be/nl/hoelang-duurt-het-vooraleer-afval-afbreekt-zee#:~:text=Plastics%20blijven%20tot%20450%20jaar,fragmenten%20verdwijnen%20zelfs%20nooit%20helemaal.>
- Microplastics: oorzaken, gevolgen en oplossingen | Onderwerpen | Europees Parlement. (z.d.). Onderwerpen | Europees Parlement.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/nl/article/20181116STO19217/microplastics-oo-rzaken-gevolgen-en-oplossingen>
- Nath, G. (2024, 13 januari). Een kleerkast vol plastic: hoe fast fashion het milieu kapotmaakt. De Standaard. https://www.standaard.be/cnt/dmf20240109_95458584
- Plastic afval en recycling in de EU: feiten en cijfers | Onderwerpen | Europees Parlement. (z.d.). Onderwerpen | Europees Parlement.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/nl/article/20181212STO21610/plastic-afval-en-recycling-in-de-eu-feiten-en-cijfers>
- Verpakkingsafval | Statbel. (2023, 28 november).
<https://statbel.fgov.be/nl/themas/leefmilieu/afval-en-vervuiling/verpakkingsafval>

Werkbundel “transport”

- Eijgelaar, E. (2023b, oktober 2). Wat voor effect heeft mijn auto- of vliegvakantie op het klimaat? KlimaatHelpdesk.
<https://www.klimaathelpdesk.org/answers/wat-voor-effect-heeft-mijn-auto-of-vliegvakantie-op-het-klimaat/>
- Is België goed op weg naar een volledig elektrisch wagenpark? - Wat doen we voor het klimaat? (z.d.). Wat Doen We Voor het Klimaat?
<https://www.watdoenwevoorhetklimaat.be/q/la-belgique-en-bonne-voie-pour-le-tout-electrique>
- Thera. (2019, 11 maart). Hoe vervuילend is de transportsector? Vetjebol.
<https://www.vetjebol.nl/duurzaamheid/hoe-vervuilend-is-de-transportsector/>
- Transport. (z.d.-b).
<https://climatechallenge.be/nl/themas/hoe-ons-klimaatvriendelijk-verplaatsen#1-ons-transport-in-cijfers>

Werkbundel “kleding”

- Bertram, R. (2022, September 22). Groene marketing maar toch niet zo groen zijn: H&M stopt met Conscious ‘indicator’. BEDROCK.
<https://www.bedrock.nl/hm-stopt-conscious-lijn/>
- COSH! (2023, December 12). Zijn alle tweedehands winkels ethisch verantwoord?
<https://cosh.eco/nl/artikelen/is-alle-belgische-tweedehands-mode-ethisch-verantwoord>
- COSH! (2023a, July 18). Overweeg jij om tweedehands kleding in je kleerkast te integreren? <https://cosh.eco/nl/artikelen/dossier-tweedehands-voordelen-thrifting>
- COSH! (2024, February 28). Wat is het materiaal lyocell? En hoe duurzaam is de natuurlijke vezel? <https://cosh.eco/nl/artikelen/duurzaamheid-lyocell>
- De gemiddelde Nederlander koopt ieder jaar 46 kledingstukken. (n.d.). Welingelichte Kringen.
<https://www.welingelichtekringen.nl/economie/de-gemiddelde-nederlander-koopt-ieder-jaar-46-kledingstukken>
- Dienst Klimaatverandering. (n.d.). Verschillende broeikasgassen. Klimaat | Climat.
<https://klimaat.be/klimaatverandering/oorzaken/broeikasgassen>
- Kledingindustrie - Schone Kleren Campagne. (2022, November 23). Schone Kleren Campagne.
<https://www.schonekleren.nl/informatie/kledingindustrie/#:~:text=De%20belangrijkste%20kledingleverancier%20voor%20Europese,de%20armste%20landen%20ter%20wereld.>
- Milieu Centraal. (n.d.). Hoe schaadt kleding het milieu?
<https://www.milieucentraal.nl/bewust-winkelen/kleding/zo-schaadt-kleding-het-milieu/>
- Nath, G. (2024, January 29). Gelukkig zijn met maar vijf nieuwe kledingstukken per jaar, hoe doe je dat? De Standaard.
https://www.standaard.be/cnt/dmf20240128_96206745

- Nieuwe video: kleding en klimaatverandering. (n.d.).
<https://climatechallenge.be/nl/goed-om-weten/nieuwe-video-de-link-tussen-kleding-en-klimaatverandering-en-het-milieu>
- Ranjbar, A. (2021, May 11). Onderzoek wijst uit: Nederlanders kopen gemiddeld 46 nieuwe kledingstukken per jaar. FashionUnited.
<https://fashionunited.nl/nieuws/retail/onderzoek-wijst-uit-nederlanders-kopen-gemiddeld-46-nieuwe-kledingstukken-per-jaar/2017112930179>
- Wikipedia-bijdragers. (2024, January 25). Lijst van landen naar inwonertal. Wikipedia. https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_landen_naar_inwonertal
- Wikipedia-bijdragers. (2024b, March 19). Greenwashing. Wikipedia.
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Greenwashing>
- WWF-Belgium. (2023, February 20). vêtement / kleding & changement climatique / klimaatverandering [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=Y0KcivXUwsQ>

Bijlagen

Bijlage 1: vooronderzoek

Bijlage 2: begeleidende presentatie

Bijlage 3: plattegrond eco walk of shame

Bijlage 4: achtergrondinformatie stellingen

Bijlage 5: printversie treinroute

Bijlage 6: blanco kledingpaspoort

Bijlage 7: werkbundels leerlingen

Bijlage 8: verbeter sleutel transport

Bijlage 9: verbeter sleutel kledij

Bijlage 10: verbeter sleutel afval

Vooronderzoek

1. Interviews

Interview 1

Leerkracht: Yaël geeft les in het Gemeenschapsonderwijs in de eerste graad

Vakken: NC Zedenleer en Moderne talen

1. Welke vakken geef je?

Yaël geeft NC Zedenleer en Moderne Talen in de eerste graad, dus het eerste en tweede middelbaar. Er is geen apart vak voor burgerschap op haar school. Burgerschap is vooral vakoverschrijdend en komt wel ruim aan bod in het vak NC Zedenleer.

2. Wat betekent burgerschap voor u?

We leven in een maatschappij en we moeten met elkaar kunnen omgaan. Alles wat hiermee te maken heeft, of het nu op politiek of sociaal vlak of op vlak van gelijkheid is, heeft te maken met burgerschap. Burgerschap heeft te maken met in de maatschappij leren omgaan en samenleven met elkaar.

3. Hecht u veel belang aan burgerschapseducatie in uw eigen klas?

Ja, een van de negen themavelden binnen het vak NC Zedenleer is 'Burgerschap en democratie'. Dus er moet sowieso specifiek aan burgerschap gewerkt worden binnen het vak maar het komt quasi in alle andere thema's ook aan bod.

4. Is er ook schoolbreed aandacht voor burgerschap?

Er zijn verschillende werkgroepen op school die een project uitwerken. Een van de werkgroepen op school gaat over 'burgerschap'. Een voorbeeld is herinneringseducatie rond WOI en WOII, met een ruime blik van 'burgerschap'. Dus er wordt schoolbreed wel aandacht aan besteed, maar dit is natuurlijk niet zo uitgebreid als in de lessen.

5. Wie zijn verantwoordelijkheid is het volgens u om burgerschap bij te brengen aan de jongeren?

Iedereen is verantwoordelijk, zowel de ouders als de school en de leerkrachten. Zeker ook de ouders want je wil je kind toch stimuleren om bijvoorbeeld met diversiteit te kunnen omgaan in de samenleving. Je wil ze kritisch laten nadenken en die vaardigheden laten opbouwen in de opvoeding. Yaël beseft ook dat niet elke ouder daar zelf even hard mee bezig is, dus daarom is het ook de taak van de school. Het is niet de verantwoordelijkheid van één leerkracht maar rechtstreeks of onrechtstreeks zijn alle leerkrachten bezig om burgerschap bij te brengen aan de leerlingen. Een voorbeeld is de actualiteit bespreken in de klas, nu met Gaza en Palestina is het belangrijk dat leerlingen weten wat dit conflict inhoudt.

6. Hebben jullie op school een specifiek vak rond burgerschap of is het vakoverschrijdend?

Er is in de eerste graad geen specifiek vak burgerschap. Het zou kunnen dat ze wel een specifiek vak hebben rond burgerschap in de bovenbouw, maar dit weet de leerkracht niet zeker. Vooral in de richting Humane Wetenschappen komt burgerschap heel erg naar voor in de bovenbouw. Ook in de vakken PAV en Mens en Samenleving en in haar vak NC Zedenleer. Het topic burgerschapseducatie komt dus vakoverschrijdend aan bod op de school. Burgerschap zal altijd in andere lessen ook aan bod komen en dus altijd voor een stuk vakoverschrijdend zijn.

7. Op welke manier komt burgerschap in uw vak aan bod?

Al de thema's gaan op een of andere manier over met elkaar omgaan. Dus burgerschap zit in elk thema vervat. Thema's die aan bod komen zijn: burgerschap en democratie, vluchtelingen, vriendschap, liefde en seksualiteit, identiteit (waarin gender en EQ en IQ aan bod komen),...

Vaardigheden die aangeleerd worden zijn bijvoorbeeld kritisch denken, met de actualiteit kunnen omgaan, fake news herkennen, maar ook verschillende definities leren kennen met als doel om breder naar de maatschappij te kijken en respect voor elkaar te hebben.

8. Hoe verloopt het als je controversiële thema's wil aanbrenge in de les?

Iedereen die Zedenleer volgt gelooft al niet in God, dus die leerlingen zijn sowieso al een wat meer open minded als het gaat over seksualiteit- en gender topics. Culturele verschillen komen minder aan bod omdat de klasgroep nog vooral uit blanke middenklasse leerlingen bestaat. Als het over holebi's gaat merkt de leerkracht dat de leerlingen het hier soms nog wel moeilijk mee hebben om dit te bespreken, dus er zijn zeker spanningen want er zijn leerlingen die al heel breed kijken maar er zijn ook leerlingen die nog heel hard in hokjes denken. De leerkracht probeert altijd naar iedereen in de klas te luisteren, verschillende meningen komen aan bod en dan kan dit vaak geplaats worden voor iedereen. De leerkracht probeert zelf zo veel mogelijk visies aan bod te laten komen en niet enkel haar eigen persoonlijke visie. Ook feiten komen in de les aan bod. Er komen niet enkel emotionele argumenten aan bod maar ook bijvoorbeeld economische, biologische en geschiedkundige. Een kanttekening die moet gemaakt worden is dat leerlingen van die leeftijd (eerste graad) nog heel vaak de mening van hun ouders en vrienden kopiëren. Dus de voornaamste taak van een leerkracht Zedenleer is om die leerlingen vooral een eigen mening te laten vormen, die mening bijsturen is iets voor hogere graden.

9. In welke mate komt uw persoonlijke mening naar boven in uw lessen?

De leerkracht probeert haar eigen mening niet naar boven te laten komen tenzij dit expliciet gevraagd wordt. Wel probeert ze haar mening als een mogelijke visie aan te brengen. Maar haar leerlingen vragen wel heel vaak de mening van de leerkracht en dan gaat ze ook niet liegen over wat ze zelf denkt. Maar de leerkracht zegt dan ook altijd: 'Het is niet omdat ik dat vind, dat jij dat ook moet vinden'. De leerkracht vraagt ook vaak de mening aan de leerlingen, dan is het maar normaal dat de leerlingen dat omgekeerd ook aan de leerkracht mogen vragen.

10. Hoe gaat u op zoek naar geschikt lesmateriaal rond burgerschapseducatie?

Vooraf online opzoeken wat er al beschikbaar is over het thema. Vaak bestaan er al heel veel uitgewerkte lespakketten. Deze neemt ze nooit klakkeloos over, maar ze kunnen wel als inspiratie dienen voor haar eigen lessen. Ze zoekt ook vaak betrouwbare organisaties op, deze hebben vaak ook lesmateriaal ter beschikking. Bijvoorbeeld Sensoa voor seksualiteit, pimento rond pesten, sexting, porno,... en 11.11.11 rond armoede. Ook kijkt de leerkracht naar wat de school al ter beschikking heeft en overlegt ze met andere leerkrachten die ook vaak goede inzichten hebben.

11. Moeten leerkrachten en scholen meer ondersteuning krijgen bij het aanbrengen van burgerschap op school?

Op onze school zit het wel vrij goed. Er is een uitgebreid leerkrachtenteam dat hier al heel erg op inzet. Op haar eigen school zijn er ook nog wel wat oudere leerkrachten en die hebben het met bepaalde thema's soms wel nog moeilijk. Die durven dat zelf ook toegeven (bv leerkrachten die de genderkoek niet begrijpen, of niet weten waarom het n-woord niet meer gebruikt mag worden). Dus daarom is nascholing wel heel belangrijk en ondersteuning noodzakelijk. Op haar school zit het gewoon al vrij goed, ook omdat het een overwegend jong leerkrachtenteam is, maar dat is zeker niet op elke school het geval.

Op haar school hebben ze bijvoorbeeld een nascholing rond polarisering gevolgd.

12. Ben je je bewust van het hidden curriculum?

Iedereen doet dat sowieso continu, niet alleen op school maar ook bij uw ouders/vrienden. Eigen meningen en visies kunnen niet losgekoppeld worden van uw persoon als leerkracht. Niemand is neutraal en het is ook goed dat waarden en normen zo worden meegegeven. Het hangt natuurlijk af van welke waarden en normen je meegeeft, maar dit is niet noodzakelijk iets negatiefs.

De leerkracht is trots op haar waarden en normen, ze vindt deze sterk en ze hoopt dat haar leerlingen deze normen en waarden ook onbewust gaan overnemen. Maar ze kan haar inbeelden dat als je nog een heel conservatieve leerkracht hebt, die nog heel traditioneel denkt, dat dit ook negatief kan zijn voor de leerlingen.

13. Wanneer is een les rond burgerschap volgens u geslaagd?

In het begin van de les zie je waar de leerlingen staan en als die op het einde van de les een stap verder staan dan waar ze begonnen zijn, dan is de les geslaagd.

Geen enkel leerkracht kan op één les een homofobe leerling veranderen in een gender queer positieve persoon. Maar als je die leerling al kan doen openstaan voor een ander perspectief en er kritisch over kan laten nadenken dan ben je al een stap verder. Als je elke les een stapje vooruit kan, hoe klein ook, dan is de les geslaagd.

14. Zijn er ook nadelen aan burgerschap in de klas?

Persoonlijk ziet de leerkracht geen nadelen. Haar leerlingen zijn wel nog heel jong en brengen nog vaak fake news mee, en leerlingen leren ook veel van elkaar los van de leerkracht. Een gevaar zou kunnen zijn dat ze iets geloven dat eigenlijk niet correct is, en dat je daar als leerkracht niet altijd oog voor kan hebben. Dus soms kan er foute informatie doorgegeven worden aan leerlingen maar in het algemeen is burgerschap in de klas zeker positief.

15. Is het klimaat een belangrijk topic dat hoort bij burgerschap?

De leerkracht vindt 'het klimaat' een super belangrijk onderwerp en ze werkt er in het tweede middelbaar ook rond in haar klas. Het enige 'nadeel' is dat ze dit ook al vrij uitgebreid zien in natuurwetenschappen, biologie en aardrijkskunde. Dus dat de leerlingen hier eigenlijk al heel veel rond leren waardoor er misschien andere, ook belangrijke thema's vergeten worden die niet echt in andere vakken aan bod komen, zoals vluchtelingen.

Leerlingen denken nog vaak dat de klimaatproblematiek een ver-van-hun-bedshow is, het is heel belangrijk om dit taboe te doorbreken. Het onderwerp is dus zeer belangrijk, maar er zijn ook nog veel andere minstens even belangrijke thema's die dan vaker vergeten worden.

16. Hoe pakt u een les rond klimaat aan?

In het tweede middelbaar komt dit op het einde van het schooljaar aan bod. Op verschillende niveaus wordt gewerkt aan het klimaat. Eerst kijken naar de voorkennis van de leerlingen, want vaak weten ze er al redelijk wat over. De technische kanten van het klimaat komen aan bod, bv. Wat is CO₂, hoe komen we aan broeikasgassen, wat heeft een invloed op het klimaat en wat zijn de gevolgen?

Specifieke oefening: De leerkracht probeert ook de oneerlijke verdeling van Noord-Zuid te bekijken. Er is een opdracht waarbij de leerlingen stoelen krijgen, elk werelddeel heeft een aantal stoelen. Europa heeft bijvoorbeeld veel meer stoelen dan Afrika, omdat ze daar veel minder middelen hebben om tegen de klimaatproblematiek te strijden. Dan moeten de leerlingen bespreken met elkaar of dit eerlijk is. Er zijn 3 stoelen voor Afrika waar 20 leerlingen moeten gaan op staan, dit kan natuurlijk niet. In Europa zijn er dan veel meer stoelen dan leerlingen. De leerlingen moeten dan overleggen hoe ze dit zouden kunnen oplossen. In het tweede middelbaar gaan de leerlingen natuurlijk geen oplossingen vinden waar de politiek iets mee is, maar als ze zelf al kunnen stilstaan bij het feit dat het niet altijd eerlijk verloopt in onze wereld dan is het al heel goed.

Stilstaan bij dat wij voorlopig wel veilig zitten, maar dat het toch belangrijk is om na te denken over de problematiek. Nu is er bijvoorbeeld al veel wateroverlast in West-Vlaanderen, er zijn ook onlangs overstromingen geweest in Wallonië, dus zo ver van ons bed is het niet meer.

Ook onze persoonlijke impact komt aan bod, bijvoorbeeld door kledij die we dragen, voeding die we eten, onze mobiliteit,... Dus wat we zelf persoonlijk kunnen doen komt ook aan bod. De leerlingen weten eigenlijk al heel goed wat ze zelf kunnen doen. Het probleem is meer om hen daar gevoelig aan te maken. Ze kunnen heel makkelijk opsommen wat ze kunnen doen om het klimaat te helpen, maar ze doen het zelf nog niet omdat ze het gevoel hebben dat dit bij ons nog geen echt probleem is. De minderheid van haar leerlingen onderneemt al echte acties om iets te doen aan de klimaatproblematiek.

Ze weten en beseffen het heel goed, maar hen er gevoelig voor maken is nog heel moeilijk en iets dat in verdere graden zeker nog aan bod moet komen want nu zijn die leerlingen nog heel jong. Leerlingen zijn op die leeftijd met andere dingen bezig, zoals verliefdheid, vriendschap,... en niet met het klimaat.

Interview 2

Leerkracht: Ekke M. geeft les in het Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Vakken: Mens en samenleving in de eerste graad, MEAV in de tweede graad

1. Wie ben je/welke vakken geef je?

Ekke geeft Mens en samenleving in de eerste graad en MEAV in de tweede graad. Het vak MEAV wordt vooral gebruikt om doelen uit het globaal funderend leerplan te halen, bv. Respectvol leren omgaan met elkaar. Aangezien ze lesgeeft in het Katholiek Onderwijs, wordt er geen apart vak burgerschap ingericht op school. De leerplandoelen worden vakoverschrijdend aangepakt.

2. Wat is burgerschap voor jou en hoe komt het aan bod in jouw lessen?

Het vak burgerschap wordt niet gegeven op het Lutgardiscollege, dus het is moeilijk om te omschrijven wat burgerschap precies inhoudt. In het vak Mens en Samenleving is er wel veel aandacht voor thema's als verdraagzaamheid, vooroordelen, stereotypen, pesten en machtsmisbruik. De leerlingen leren o.a. hoe ze in gesprek moeten gaan met iemand waar ze het niet mee eens zijn en hoe ze kunnen omgaan met groepsdruk.

Daarnaast leren ze ook omgaan met de meer praktische kant van "burger zijn". Zo krijgen ze lessen over financiële geletterdheid waar ze leren over budgetteren, sparen en betaalmiddelen. Ze leren ook over bepaalde financiële risico's, zoals phishing. Deze praktische zaken zijn belangrijk om mee te geven aan de leerlingen, om op een correcte en veilige manier te leren deelnemen aan de samenleving.

3. Welk educatief materiaal gebruik je voor de lessen burgerschap?

Digitale methode. Het is een digitaal platform waarop verschillende vakken aangeboden worden, waaronder "mens en samenleving". Hoewel het leermateriaal specifiek is opgemaakt voor de eerste en tweede graad, is het niet altijd aangepast aan het niveau van de leerlingen. Zo wordt er bijvoorbeeld verwacht dat de leerlingen een onderzoeksvraag kunnen formuleren, deelvragen opstellen, informatie verzamelen, bronnen vergelijken. Een van de onderzoeksvragen is bijvoorbeeld: waar komen stereotypen vandaan? Op het platform worden verschillende bronnen aangeboden, maar toch is dat veel te breed en te moeilijk voor de eerste en tweede graad. Het lijkt alsof de lessen niet gemaakt zijn door leerkrachten of toch niet getest zijn door leerlingen.

Er is bijvoorbeeld ook een les over sociale rollen, maar die is ook veel te complex. Het doel van de lessen is eerder om een bewustzijn te ontwikkelen bij de leerlingen. Daarom moet de leerstof enorm aangepast en ingekort worden. De focus ligt dan vooral op vragen als: welke rol neem je zelf op? Welke rollen nemen je medeleerlingen op? De meeste leerlingen vinden dat wel interessant.

4. Hoe verloopt het als je controversiële thema's wil aanbrengen in de les?

Het is niet altijd makkelijk om controversiële thema's aan te brengen in de klas. Het is dus belangrijk om veel met de leerlingen te praten en ruimte te geven voor hun eigen mening en gevoelens. Het is niet de bedoeling om ze een mening op te dringen, want dat lukt toch niet. Het uitgangspunt is dus: je hoeft niet alles normaal/goed te vinden, maar dit is nu eenmaal de wereld waar je in leeft, dus je moet weten dat het bestaat.

In een klas in Brussel ligt het LGBTQA+-thema heel gevoelig. De leerlingen voelen zich vaak afgewezen en gediscrimineerd, dus je kan niet zomaar aan hen vragen om anderen wel ineens te aanvaarden. Het is dus belangrijk om eerst genoeg te praten over inclusie, discriminatie en racisme. Als daar voldoende klasgesprekken over geweest zijn, kan je overgaan naar genderongelijkheid tussen man en vrouw. Daarnaast kan je bijvoorbeeld verwijzen naar meer “macho” mannen uit zuidoostelijke landen die juwelen dragen of zich mooi aankleden. Op die manier creëer je een breder draagvlak voor het thema “genderdiversiteit”. De focus ligt ook op het tonen van diversiteit en het aanleren van de juiste termen, niet op het verbieden of verplichten van een mening.

5. Hoe wordt “burgerschap” schoolbreed benaderd?

De school straalt een openheid uit. Dat wordt o.a. gecommuniceerd via activiteiten: MOS-dag (milieu), paarsdag,... Daarnaast ligt de focus enorm op respectvol met elkaar omgaan. Leerlingen die zich ongeleefd gedragen, krijgen herkansingen en worden bijvoorbeeld begeleid via herstelgesprekken.

6. Komt het thema klimaat aan bod in jouw lessen? Hoe benader je dit onderwerp?

Het thema is nog niet aan bod gekomen. Klimaat wordt vooral besproken in vakken als natuurwetenschappen, niet in “mens en samenleving”.

8. In welke mate neemt de school zijn verantwoordelijkheid op vlak van ‘het klimaat’? Kan je voorbeelden geven.

De school neemt weinig initiatief voor het klimaat, behalve de MOS-dag. Het is natuurlijk ook niet makkelijk voor een school om alles “juist” te doen. De focus van de school ligt meer op het welzijn van de leerlingen. Iedereen drinkt bijvoorbeeld uit plastic flesjes en er is geen kraantje om je drinkbus bij te vullen. Afval wordt ook niet echt gescheiden. De school geeft dus niet echt een voorbeeld wat het klimaat betreft.

Interview 3

Leerkracht: Sam B. geeft les in de tweede en derde graad

Vakken: geschiedenis en islam

1. Wie ben je/welke vakken geef je?

Sam geeft islam en geschiedenis en geeft les in de eerste en tweede graad secundair onderwijs in het gemeenschapsonderwijs. Momenteel geeft hij enkel in de tweede graad les omwille van een tijdelijke externe opdracht. Op zijn school wordt burgerschap vanaf het eerste jaar in de tweede graad als apart vak gegeven, vaak in combinatie met geschiedenis of cultuurexpressie.

2. Wat is burgerschap voor jou en hoe komt het aanbod in jouw lessen?

Burgerschap is alles wat te maken heeft met normen en waarden. Alles wat te maken heeft met ‘een goede burger’ zijn. Het kan heel breed geïnterpreteerd worden, maar volgens Sam heeft het voornamelijk te maken met alles wat er in de maatschappij leeft: we zijn allemaal burgers van een bepaalde samenleving en het is dus belangrijk dat we weten hoe we ons gedragen in die samenleving. Burgerschap wordt als vak apart gegeven in het gemeenschapsonderwijs, maar volgens Sam komt burgerschap overal in terug. Elementen zoals op tijd komen, je huiswerk maken... zijn ook voorbeelden van een goede burger zijn. Maar de vakken geschiedenis en Islam verlenen zich goed om daar nog een stapje verder in te gaan. Zeker tijdens de islamlessen worden veel maatschappelijke

problemen aangekaart, die worden ook uitgebreid behandeld in de les. Zo heeft hij zelf een lessenkast uitgewerkt rond overconsumptie, jammer genoeg merkt hij weinig enthousiasme bij de leerlingen.

3. Welk educatief materiaal gebruik je voor de lessen burgerschap?

Er wordt voornamelijk gebruikgemaakt van het materiaal dat reeds beschikbaar is in de handboeken of dat wordt aangeboden door de school. De school heeft een toolbox gecreëerd waarbij het thema klimaat aanbod komt. Deze toolbox is voor iedereen op school beschikbaar. Ook online wordt veel materiaal aangeboden en gezocht. Maar een echte cursus voor burgerschap tijdens de lessen geschiedenis en islam is er niet. Er wordt voornamelijk vertrokken vanuit de maatschappij en daarop verder gebouwd. Soms wordt ook de omgekeerde redenering gemaakt en begint hij bij de leerstof (vb. machtsmisbruik in de geschiedenis), van daaruit wordt dan gewerkt aan verschillende normen en waarden die misschien niet meer passen in onze huidige maatschappij maar wel nog steeds interessant.

4. Hoe verloopt het als je controversiële thema's wil aanbrengen in de les?

Jongeren tegenwoordig zijn heel erg mondig en hebben vaak een heel uitgesproken mening. Vaak zijn hun meningen nogal zwart/wit en is er weinig ruimte voor nuance. Het is dan net aan de leerkracht om die nuance te brengen. Het is belangrijk dat de leerlingen een mening hebben en voor die mening durven uitkomen, en dat het uiten van die mening wordt aangemoedigd. Sam gaat controversiële thema's niet uit te weg, integendeel hij vindt dat het net die thema's zijn die de jongeren graag aanbod zien komen tijdens de les. Hoe controversiëler een thema, hoe meer medewerking er is van de klas. Uiteraard is het belangrijk dat er duidelijke afspraken worden gemaakt, want anders kan de situatie snel uit te hand lopen.

5. Hoe wordt "burgerschap" schoolbreed benaderd?

De school zet zich hard in voor burgerschap, dat zie je ook aan het feit dat burgerschap een apart vak is vanaf de tweede graad. Het is echter wel gecombineerd met cultuur of geschiedenis, dus enerzijds is het wel belangrijk maar anderzijds wordt het samen gegeven met onder andere cultuur expressie. De school lijkt hiermee burgerschap wel belangrijk te vinden, maar weet niet goed hoe ze de organisatie van het vak moeten aanpakken. Door burgerschap te combineren met een ander vak wordt de indruk gewekt dat burgerschap geen vak op zichzelf kan zijn.

6. Komt het thema klimaat aan bod in jouw lessen? Hoe benader je dit onderwerp?

De leerkracht is zelf heel erg geïnteresseerd in het thema klimaat en heeft tijdens zijn opleiding een bachelorproef geschreven rond ecologie. Daarbij werd de nadruk gelegd op het belang van ecologie tijdens de levensbeschouwelijke lessen. Volgens hem wordt er jammer genoeg nog te weinig aandacht besteed aan het klimaat. De laatste jaren is dat al een beetje veranderd, maar het kan zeker nog beter. Aangezien Sam zelf een grote interesse heeft in het klimaat, zal hij daar wel bewust de nadruk op leggen. Hij heeft het onder andere over hoe iedereen zijn steentje kan bijdragen en gaat vooral kijken naar de individuele verantwoordelijkheid.

7. In welke mate neemt de school zijn verantwoordelijkheid op vlak van 'het klimaat'? Kan je voorbeelden geven.

De school doet haar best om haar steentje bij te dragen aan het klimaat, maar volgens de leerkracht kan het altijd wel beter. Nu is het nog altijd beperkt tot de typische zaken, zoals aanmoedigen om te

recycleren, herbruikbare flessen stimuleren, personeel aanmoedigen om met de fiets te komen en de verplichte lessen over klimaat in onder andere aardrijkskunde. Volgens Sam zou de school nog meer kunnen doen, door bijvoorbeeld een jaarproject te organiseren over klimaat. Maar uiteraard is klimaat niet enkel de verantwoordelijkheid van de school, ook de ouders, sociale media... hebben een verantwoordelijkheid. Het is iets dat maatschappijbreed moet worden gedragen.

8. Ben je je bewust van het hidden curriculum?

De taken van een leerkracht zijn al zeer uitgebreid en ook van de school in zijn geheel wordt veel verwacht. Indien er bepaalde zaken wel worden onderwezen maar niet worden uitdragen is dat vaak niet bewust. Het is vaak niet gemakkelijk om op alles te letten. Hoewel het uiteraard wel de bedoeling is dat de school in het algemeen, maar ook de leerkrachten specifiek het goede voorbeeld zijn.

9. Hoe gaat u op zoek naar geschikt lesmateriaal rond burgerschapseducatie?

De school biedt wel wat materiaal aan, maar voornamelijk wordt er online gezocht naar educatieve pakketten. Echter, worden die eerder als inspiratie gebruikt en worden ze niet volledig gebruikt zoals bedoeld. Dit omdat het als te arbeidsintensief wordt ervaren door de leerkracht.

10. Moet er vanuit het schoolbeleid meer ondersteuning komen?

Meer ondersteuning voor de leerkrachten is nooit slecht. Niet alle leerkrachten zijn opgegroeid in een samenleving waarbij klimaat belangrijk is. Voor veel oudere leerkrachten is het vaak een ongekend thema en gaan ze er ook afstandelijker mee om. Ook voor jongere leerkrachten is het niet altijd evident om hun weg hierin te vinden.

2. Analyse educatief materiaal

Analyse Climate Challenge

De website Climate Challenge is een initiatief van het WWF (internationale natuurbehoudsorganisatie), de federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu en Studio Globo (NGO voor ontwikkelingsamenwerking).

Doel van het educatief materiaal

Climate Challenge is een interactieve website gemaakt voor jongeren. De klimaatverandering wordt er uitgelegd in woord en beeld. Je vindt 10 verschillende topics terug met als breed thema 'klimaat'. Het doel van dit educatief materiaal is om leerlingen te informeren over de stand van zaken van de klimaatproblematiek, hen verbanden te leren leggen en hun kritisch denkvermogen te stimuleren over het specifieke topic 'klimaat'. Het moedigt leerlingen ook aan om te debatteren over geschikte oplossingen om klimaatverandering te kunnen vertragen. Het leert hen ook nadenken over hoe ze zelf hun steentje kunnen bijdragen tegen de klimaatopwarming.

Het belang van het thema wordt expliciet vermeld door gebruik te maken van zeer duidelijk beeldmateriaal zoals grafieken, afbeeldingen, animaties en video's voorzien van duidende en kritische tekst waarin de klimaatverandering met wetenschappelijke feiten wordt uitgelegd.

Het specifieke doel van Climate Challenge kan je terugvinden op de website van het WWF. Daar staat het initiatief van Climate Challenge aangegeven als educatief materiaal, 'een interactieve website over klimaatverandering' van het type pedagogisch dossier met video's en muziek. (<https://wwf.be/nl/scholen/climate-challenge-14>). Climate Challenge is een website die jongeren informeert over de klimaatverandering, de gevolgen voor de planeet en welke acties nodig zijn. De belangrijkste informatie over klimaatverandering is overzichtelijk gebundeld op één website.

Leerkrachten kunnen ook hun eigen account aanmaken op de website om zo toegang te krijgen tot bijkomende functionaliteiten en lesactiviteiten. Zo kan je er als leerkracht de eindtermen terugvinden per onderwijsvorm en graad. Wat opvalt is dat de gekoppelde eindtermen enkel verwijzen naar vakken zoals aardrijkskunde en natuurwetenschappen en niet naar andere vakken waarin de thematiek rond het klimaat naar voren kan komen zoals cultuurwetenschappen, burgerschap, mens en samenleving, niet-confessionele zedenleer. Je vindt er ook informatie over het rollenspel Climate Challenge@school en hoe je een klimaatcoach kan uitnodigen voor je klas.

Methode en inhoud

Op de website komen uitgebreid 10 topics aan bod over het thema klimaat. De thema's zijn eerst heel algemeen en worden naarmate je de thema's allemaal doorloopt steeds specifieker en oplossingsgerichter over wat je zelf kan doen om je steentje bij te dragen. Thema 1) Het klimaat, 2) Klimaatverandering, 3) directe gevolgen, 4) gevolgen voor mens en natuur, 5) oplossingen, 6) energie, 7) wonen, 8) transport, 9) voeding, 10) out of the box. De eerste 5 topics zijn dus vrij algemeen en vanaf thema 6 worden oplossingen en tips aangereikt die je als individu zelf kan toepassen zoals bij thema 9 voeding: eet minder vlees, koop lokaal en seizoensgebonden producten, vermijd verpakkingen en verspil geen voedsel.

De bedoeling van de website is dat de leerlingen zelf de topics doorlopen en de info lezen en bekijken. Er wordt niet echt een activerende werkvorm aangeboden. De keuze om deze educatieve website aan te bieden tijdens de les ligt bij de leerkracht zelf. Van de leerlingen wordt eerder verwacht dat ze deze informatie zelfstandig behandelen.

De inhoud wordt aantrekkelijk aangeboden door gebruik te maken van een mooie, hippe lay-out met veel kleuren. Er worden diverse media aangeboden zoals tekst, grafieken, video's en afbeeldingen. Ook kan je er een quiz vinden om je kennis te testen. Er werd op de website van het WWF ook vermeld dat deze website interactief zou zijn, maar naast een hele korte quiz en een poll blijft het interactieve aspect verder achterwege. Ook is er een nieuwspagina terug te vinden op de website, met vijf nieuwsitems. Het recentste nieuwsbericht dateert van 8 maart 2023 en het nieuwsbericht daarvoor was van 30 juli 2021. Er wordt dus niet zo heel vaak en recent nieuws op gepost. Als je lang zoekt, vind je ook een tabblad terug met 'woordenboek'. Daarin staan op alfabetische volgorde woorden die met het klimaat te maken hebben opgelijst.

Kwaliteit van het educatief materiaal

Het materiaal dat wordt aangeboden is inhoudelijk correct en zeker up-to-date. Aangezien de website een initiatief is van het WWF en de overheid zou men ervan moeten kunnen uitgaan dat alle informatie inhoudelijk correct is. Veel materiaal wordt geduid met cijfermateriaal en grafieken.

De leerkracht kiest zelf welke werkvorm toegepast wordt bij de lesinhoud. Op deze website wordt het materiaal aangeboden, het is aan de leerkracht om te beslissen welke werkvorm gebruikt wordt. Zo kan er gekozen worden om bijvoorbeeld een deel van de inhoud voor te lezen voor de leerlingen, en een ander deel de leerlingen zelfstandig te laten doornemen. Of een aantal filmpjes tonen aan de leerlingen en er dan een klasgesprek over te organiseren.

De sterke punten van deze aanpak is dat er enorm veel informatie beschikbaar is en dat er naast feiten ook oplossingen aangeboden worden om iets te doen aan de klimaatproblematiek. Je kan door de informatie echt je mindset en dagdagelijkse gewoontes aanpassen. De uitkomst hoeft niet altijd groots te zijn, zoals hele fabrieken sluiten, iedereen kan zijn steentje bijdragen en dat is wat Climate Challenge wil bereiken. Een minpunt is dan weer dat er te weinig wordt ingezet op interactie. Er is één kleine quiz beschikbaar van 5 vragen, die zou peilen naar je kennis van de klimaatverandering. Dat is onvoldoende om leerlingen doorheen alle thema's te blijven boeien. Er had bijvoorbeeld na elk thema een korte quiz kunnen zijn, zodat leerlingen direct weten of ze de inhoud per thema begrepen hadden. De quiz van 5 vragen is ook een vorm van evaluatie maar die had ook uitgebreider mogen zijn.

De aanpak biedt ruimte voor reflectie als de leerlingen hier zelf spontaan over beginnen nadenken. De filmpjes en de teksten zijn zo opgebouwd dat er telkens geprobeerd wordt om per thema aan te geven wat 'je zelf kan doen' en dat zorgt er ook voor dat je automatisch begint na de te denken om bijvoorbeeld zelf sneller de fiets te nemen i.p.v. de auto of seizoensgebonden groenten te kopen,... Maar dit wordt niet expliciet als opdracht gegeven, het is de verantwoordelijkheid van de lezer zelf om te beginnen reflecteren.

Doelgroep

De doelgroep van 'Climate Challenge' zijn leerlingen van de tweede en derde graad secundair onderwijs, dus de +14-jarigen. Dat wordt ook duidelijk aangegeven op de hoofdwedite www.klimaatopschool.be, daar krijg je dan de keuze om te kiezen voor de doelgroep +10 (lagere school en eerste graad SO) of +14 (tweede en derde graad SO). Ook leerkrachten kunnen zeker aan de slag met de inhoud van de website, zoals eerder vermeld is er ook een leerkrachtenpagina ingebouwd op de website.

Het materiaal is aangepast aan de doelgroep maar er wordt niet echt aandacht gegeven aan differentiatie. De inhoud is voor iedereen hetzelfde.

Analyse 11.11.11

Vrijplaats (Arteveldehogeschool) en 11.11.11 ontwikkelden samen een educatief pakket rond klimaat en migratie. Dit educatieve materiaal is mede tot stand gekomen door de financiële steun van de Europese Unie in kader van de projecten Climate Action en 1Planet4all.

Doel van educatief materiaal.

11.11.11 is een organisatie die zich inzet om uitbuiting de wereld uit te helpen. Zij zetten zich in om onrechtvaardigheden recht te trekken en een leefbare wereld te creëren voor iedereen. Volgens hen kan dit alleen wanneer iedereen samenwerkt om druk uit te oefenen om het huidige wereldsysteem te veranderen. 11.11.11 werkt op verschillende fronten, ze staan misschien het meeste bekend om hun geldinzamelingen en bijhorende verkoopacties, maar daarnaast gaan ze vooral stimuleren en sensibiliseren. Het pakket rond klimaat is daar zo'n voorbeeld van. De organisatie wil burgers aan het denken zetten en stimuleren om kritisch te zijn over het huidige klimaatbeleid.

Het leerpakket heeft als voornaamste doel de leerkrachten te ondersteunen in het aanbieden van klimaatsensitieve leerstof. Specifiek biedt het een kader aan leerkrachten om de bredere gevolgen van de klimaatcrisis te doen inzien en dan voornamelijk de sociale gevolgen. Tegelijkertijd dient het ook als inspiratiebron voor de leerkracht om over te gaan naar eigenaarschap in het brede maatschappelijk debat rond klimaat. Daarbij laat het educatieve materiaal de leerkracht kennismaken met de didactiek en competenties van educatie over duurzame ontwikkeling.

Er werd in het educatief pakket bewust gekozen om niet te werken rond de minimumdoelen, maar om rekening te houden met de sleutelcompetenties. Op deze manier is het educatieve materiaal voor iedereen toegankelijk, ongeacht de onderwijsnetten en de studierichtingen. Er werd voornamelijk rekening gehouden met de vakoverschrijdende sleutelcompetenties: burgerschap, ruimtelijk bewustzijn, duurzaamheid en zelfbewustzijn die allemaal aansluiten bij maatschappelijk participatie en persoonlijke ontplooiing.

Methode en inhoud

Het materiaal wordt gratis aangeboden en is voor iedereen toegankelijk, doch is het een vereiste om je aan te melden om toegang te krijgen tot het lessenpakket. Wanneer je aangemeld bent, krijg je via mail toegang tot het lessenpakket. Het lessenpakket bestaat uit 3 onderdelen, die telkens gegeven worden tijdens één lesuur van 50 minuten.

Het eerste onderdeel 'op onderzoek' bestaat uit verschillende casussen uit verschillende werelddelen, die de leerlingen moeten ontdekken. Dit is de verkennende fase, waarbij leerlingen op interactieve wijze kennismaken met de link tussen klimaat en migratie. Hierbij wordt een PowerPoint gebruikt, foto's en een wereldkaart. De leerkracht wordt stap voor stap begeleid in deze fase en al het materiaal wordt zeer gestructureerd meegegeven.

In de tweede les 'in debat' gaan de leerlingen debatteren over het klimaat. Aan de hand van een rollenspel krijgen de leerlingen verschillende standpunten over het klimaat die ze moeten verdedigen. Dit debat gebeurt in verschillende fases, waarbij de leerkracht als moderator opereert. Het doel van dit debat is perspectief verruiming: leerlingen worden aangemoedigd en gestimuleerd om andere denkpatronen aan te nemen. Ook hierbij is een gedetailleerde handleiding voorzien voor de leerkracht, die hem/haar stap voor stap begeleidt. Op het einde van deze les wordt ruimte voorzien voor reflectie, aangezien de gemoederen soms hoog kunnen oplopen bij een debat is het belangrijk dat er tijd is om te reflecteren.

In de derde en laatste les 'in actie' gaan de leerlingen zelf aan de slag. Zij gaan zelfstandig een actie ontwikkelen om actief iets te doen aan klimaatverandering. Leerlingen werken in groepjes van drie à vier en gaan de vaardigheden die ze in de vorige twee lessen hebben geleerd omzetten in een actieplan. Het doel hierbij is leerlingen te enthousiasmeren om een strategisch en gestructureerd plan uit te denken om hun actie uit te voeren. Hierbij leren de leerlingen een actievorm kiezen die aansluit bij hun persoonlijkheid en die ze ook effectief zouden uitvoeren. Ook voor deze les is een uitgebreide leidraad aanwezig voor de leerkracht, die voor voldoende ondersteuning zorgt.

Bijkomend wordt er ook extra materiaal voorzien; videomateriaal, ervaringen van andere scholen en achtergrondinformatie. Dat zorgt ervoor dat dit educatief zeer omvangrijk en gedetailleerd is.

Kwaliteit van het materiaal

Het educatief materiaal werd ontwikkeld in samenwerking met Arteveldehogeschool en wordt onder andere gefinancierd door de Europese Unie, op basis hiervan kan men ervan uitgaan dat het educatief materiaal niet zomaar tot stand is gekomen door de eerste de beste, maar dat een professioneel team aan de basis van dit materiaal ligt. 11.11.11 is een gerenommeerde organisatie, die over de jaren heen een positieve reputatie heeft opgebouwd waardoor men een bepaald kwaliteitsniveau mag verwachten.

Daarnaast is het educatief materiaal nieuw en is het gebaseerd op de adviezen van de Vlaamse jeugdraad van 2022. Deze bottom-up benadering laat toe dat er vanuit de noden van jongeren worden vertrokken, dat zal ervoor zorgen dat jongeren zich gehoord voelen en een grotere mate van betrokkenheid zullen vertonen. Het educatieve materiaal vertrekt dus van een evidence-based problematiek.

Het lessenpakket is vrij omvangrijk en zeer uitgebreid. Het bevat veel wetenschappelijke informatie, maar die wordt voldoende ondersteund door het nodige didactische materiaal maar door het voor de leerlingen steeds behapbaar blijft. Er worden verschillende werkvormen ingezet en de opbouw van de lessen is logisch en uitdagend. Ook voor de leerkracht wordt er voldoende ondersteuning voorzien, in de vorm van een leidraad. Elke stap wordt duidelijk en gedetailleerd uitgelegd. Dit heeft als voordeel dat je als leerkracht alles kant-en-klaar krijgt voorgeschoteld en als nadeel dat er weinig

ruimte is voor eigen input. Bijkomend is het een zeer groot lessenpakket, dat minimum drie lessen in beslag zal nemen en heel wat voorbereidend werk voor de leerkracht vergt. Deze nadelen kunnen de leerkrachten misschien afschrikken om het educatief materiaal te gebruiken tijdens hun les.

Doelgroep

Zoals eerder al vermeld werd er bewust gekozen om niet te werken met specifieke en vakgebonden minimumdoelen, maar wel met sleutelcompetenties, waardoor het educatief materiaal gebruikt kan worden voor verschillende studierichtingen en finaliteit. Er is wel een leeftijdscategorie aan verbonden, namelijk voor leerlingen van het vierde, vijfde en zesde middelbaar. Uiteraard kan er ook gedifferentieerd worden naargelang de doelgroep, hiervoor werd een leidraad voorzien in het educatief pakket. Het educatief pakket vereist wel een basiskennis over klimaatverandering. Indien deze basiskennis niet aanwezig is bij de leerlingen, dan worden zij geadviseerd eerst gebruik te maken van een korte inleidende documentaire van Nic Balthazar, Het Klimaatbetoog.

Analyse KlimaatLINK - Oplossingen voor de klimaatproblematiek

Het lespakket “Oplossingen voor de klimaatproblematiek” werd ontwikkeld door KlimaatLINK, een project van de Universiteit Antwerpen. KlimaatLINK wil via educatief materiaal, workshops en lezingen een permanente link leggen tussen klimaatwetenschap en klimaatonderwijs. Daarvoor hebben ze onder andere vier lespakketten ontwikkeld voor het secundair onderwijs:

1. Het Klimaatprobleem
2. Oplossingen voor de klimaatproblematiek
3. Knappe K(n)oppen
4. Klimaat op school - op onderzoek in de bodem

De vier pakketten starten vanuit een wetenschappelijke insteek, waarbij pakket 3 en 4 eerder gericht zijn op STEM. Voor deze analyse kiezen we voor pakket 2 “oplossingen voor de klimaatproblematiek”, omdat de focus in dit pakket het meeste ligt op de verantwoordelijkheid van het individu en de samenleving. Qua inhoud sluit dit lespakket dus het meeste aan bij burgerschapseducatie (KilmaatLINK, s.d.).

Doel van het educatief materiaal

Het doel van het KlimaatLINK is om klimaatwetenschap tot in de klaslokalen te brengen. Het educatief materiaal is specifiek gericht op de derde graad in het secundair onderwijs en is gebaseerd op de eindtermen. KlimaatLINK wil vooral wetenschappelijk correcte informatie aanbieden, zodat leerlingen op een onderbouwde manier een eigen mening kunnen vormen over de klimaatproblematiek. Door de leerlingen te informeren is het de bedoeling dat ze een grotere bewustwording ontwikkelen over de uitdagingen, positieve en negatieve aspecten van het klimaatprobleem (KilmaatLINK, s.d.).

In het lespakket zit een overzicht van de eindtermen die behandeld worden. Op die manier kunnen leerkrachten zien welke doelen ze behalen via de lessenreeks. Als we kijken naar de leerdoelen, zien we dat er in het pakket vooral gewerkt wordt rond de volgende competenties: burgerschap, duurzaamheid, leercompetenties, digitale competenties, wiskunde, natuurwetenschappen,

technologie en STEM. KlimaatLINK geeft zelf de suggestie om het pakket over vakken heen te behandelen: zowel in wetenschapsvakken als in taal- of burgerschapsvakken (De Ven, 2022).

Methode en inhoud

Elk lespakket van KlimaatLINK kan je gratis downloaden op de website van de Universiteit Antwerpen. Het klimaatpakket “Oplossingen voor de klimaatproblematiek” bestaat uit vijf delen en een uitbreidingspakket. Voor elk onderdeel zijn er een presentatie, werkbladen en bijlagen ter beschikking.

Het pakket start met een handleiding voor leerkrachten die bestaat uit:

1. Begeleidingsvideo
2. Achtergrondinformatie lespakket
3. Begrippenlijst
4. Boekenlijst en documentairelijst
5. Belangrijke organisaties en klimaatakkoorden

De handleiding voor leerkrachten biedt een stevige theoretische basis over het klimaatprobleem. De leerkrachten krijgen een overzicht van begrippen, belangrijke organisaties en klimaatakkoorden. In een bundel van een 30-tal pagina's, krijgen de leerkrachten de belangrijkste theoretische informatie die ze nodig hebben om de lessen te kunnen geven. In de begeleidingsvideo krijgen de leerkrachten ook enkele tips over hoe ze het pakket kunnen inzetten in hun lessen.

De focus van het lespakket ligt vooral op klimaatoplossingen voor verschillende domeinen: ecologisch, economisch en sociaal. De inhoud is eerder wetenschapsgericht en sluiten soms iets meer aan bij vakken als natuurwetenschappen of aardrijkskunde. Het lespakket voorziet echter wel veel informatie voor de leerkrachten in behapbare vorm, zoals video's of bordschema's, waardoor een leerkracht burgerschap ook aan de slag kan met het lespakket.

Het totale pakket omvat ongeveer 9 lessen, maar de verschillende delen kunnen ook los van elkaar behandeld worden of in verschillende volgorde. Per thema wordt ook aangegeven hoeveel lessen er nodig zijn om het onderwerp te behandelen. De vijf thema's zijn:

1. Klimaatverandering tegenhouden
2. De broeikasgasuitstoot verminderen
3. De koolstofopslag ondersteunen
4. Systeemverandering
> energie, economie en sociaal
5. Klimaatoplossingen in mijn buurt

Per thema is er een lessenreeks uitgewerkt waarin er verschillende werkvormen en media aan bod komen. De leerkracht krijgt een draaiboek met timings, verschillende werkvormen en vraagsuggesties voor een onderwijsleergesprek. Er worden ook telkens uitbreidingsopties meegegeven, zoals links naar interessante video's. In het lespakket wordt daarnaast sterk ingezet op gevarieerde, activerende werkvormen. Bij thema 1 “klimaatverandering tegenhouden” wordt bijvoorbeeld gewerkt a.d.h.v. een klasopdracht, open leergesprek, een individuele leesopdracht en een onderzoekopdracht. De leerkracht krijgt ook een kant-en-klaar pakket met presentatie, werkbladen

en andere bijlagen. De opdrachten zijn volledig uitgewerkt en variëren in werkvormen, maar het niveau ligt vrij hoog. De aangeboden teksten zijn vaak lang en wetenschappelijk komen bijvoorbeeld uit klimaatrapporten of kranten als De Tijd. Het leermateriaal is qua inhoud dus minder geschikt voor arbeidsmarkt- of doorstroomfinaliteit. Bij sommige thema's worden er "makkelijkere" werkbladen voorzien voor de dubbele -en arbeidsmarktfinaliteit, maar dat aanbod is eerder beperkt.

Voorals thema 4 "systeemverandering" is het meest geschikt voor burgerschapseducatie. In dit thema moeten leerlingen nadenken over veranderingen die moeten gebeuren in de samenleving om de klimaatproblematiek aan te pakken: meer laadpalen, beter isoleren, minder vlees eten,...

Het gaat in deze lessen vooral over de verantwoordelijkheid van het individu en de samenleving en bewustwording bij de leerlingen. Via zeer gerichte vragen en werkvormen wordt er aan de leerlingen duidelijk gemaakt hoe de klimaatproblematiek nauw verweven is met hun eigen leven. Bijvoorbeeld via een quiz over de CO₂e-impact van voeding.

Het laatste thema "klimaatoplossingen in mijn buurt" vertaalt de "oplossingen voor de klimaatproblematiek" naar de eigen omgeving. De leerlingen krijgen de opdracht om een wandelonderzoek te doen rond de school. Achteraf moeten de leerlingen een advies uitwerken voor de school. Het lespakket zet dus sterk in op de vertaling van abstract en theoretisch naar concreet en praktisch (De Ven, 2022).

Kwaliteit van het educatief materiaal

De lespakketten werden ontwikkeld door KlimaatLINK (UAntwerpen) en vertrekt vanuit klimaatwetenschappelijk onderzoek. Voor de uitwerking van het educatief materiaal werden er verschillende experts geraadpleegd zoals natuurkundigen, natureconomen en sociaal-economische wetenschappers. De hoofdauteur van het pakket is eveneens klimaatadviseur voor onderwijs aan de Universiteit Antwerpen. Daarnaast werden de lespakketten gemaakt en geëvalueerd door verschillende leraren uit het secundair onderwijs. Verder maakt het pakket gebruik van diverse en recente bronnen, zoals de Belgische Langetermijnstrategie Klimaat uit 2020 en nieuwsartikels die voornamelijk gepubliceerd zijn in 2021. Door te werken met een grote groep van experts en divers bronnenmateriaal, is het lespakket een betrouwbare informatiebron voor leerkrachten die een lessenreeks willen geven over klimaat.

De lesinhoud is vrij uitgebreid en wetenschappelijk, dus door te variëren in werkvormen en media, wordt de informatie makkelijker verteerbaar voor studenten. Een groot deel van de werkvormen zijn echter gericht op begrijpend lezen en opzoekwerk, wat de lessen niet altijd even toegankelijk maakt voor leerlingen uit arbeidsmarkt- of doorstroomfinaliteit. KlimaatLINK probeert wel aangepaste werkbladen te voorzien die makkelijker zijn, maar dat doen ze niet voor elke opdracht. Bij elk lesdeel worden er wel reflectievragen voorgesteld die een leerkracht kan gebruiken in een klasleergesprek, waardoor er voortdurend gereflecteerd wordt over het thema (De Ven, 2022).

Doelgroep

Het lespakket werd ontwikkeld voor alle richtingen van de derde graad secundair onderwijs, maar kan ook gebruikt worden als inspiratie voor klimaatlessen in de tweede graad secundair onderwijs. Het materiaal is echter niet altijd aangepast aan de verschillende finaliteiten in het secundair onderwijs (De Ven, 2022).

3. Reflectieverlagen

Groepsreflectie interviews

Wat is burgerschap volgens de leerkrachten?

Burgerschap lijkt een begrip te zijn waar nog geen consensus over bestaat. Het was voor de geïnterviewde leerkrachten een uitdaging om de vraag "wat betekent burgerschap voor u?" concreet te beantwoorden. Ondanks de moeilijkheid van de vraag kwamen concepten zoals de maatschappij, samenleven, politiek, normen en waarden naar voren als centrale elementen in burgerschapseducatie. Hoewel leerkrachten moeite hebben met het afbakenen van burgerschap, hechten ze er wel veel belang aan. Ze vinden het namelijk belangrijk dat maatschappelijk relevante thema's behandeld worden tijdens de les. Dit zorgt soms voor de nodige controverse in de klas, maar als er duidelijke afspraken worden gemaakt is het zeker mogelijk om ook gevoelige onderwerpen, zoals Palestina/Israël, in de klas te bespreken. Daarnaast is het ook belangrijk dat de praktische kant van 'burger zijn' wordt besproken, zoals hoe moet je budgetteren? Ben ik verplicht om te stemmen?

Wat is burgerschap voor de scholen?

Zoals al vermeld werd, is er geen eenduidige opvatting over wat burgerschap is. Deze diversiteit in opvattingen heeft geleid tot een variatie in de manier waarop burgerschap wordt georganiseerd in het onderwijs. Sommige scholen opteren om burgerschap als apart vak op te nemen, andere kiezen ervoor om vakoverschrijdend te werken. Opmerkelijk is dat slechts één van deze scholen ervoor heeft gekozen om burgerschap op te nemen als apart vak in het curriculum. De andere scholen gaan vakoverschrijdend te werk en integreren burgerschapseducatie in andere vakken. Ondanks deze verdeeldheid zijn de leerkrachten er van overtuigd dat ook de scholen veel belang hechten aan burgerschap, echter is het niet alleen de verantwoordelijkheid van de school om hier mee bezig te zijn, het is ook de verantwoordelijkheid van de ouders, de jeugdbeweging, de leerlingen zelf, de media... om de juiste normen en waarden uit te dragen.

Hoe gaan de leerkrachten om met klimaat?

Alle leerkrachten waren het erover eens dat klimaat heel erg belangrijk is, maar de manier waarop dit tot uiting komt tijdens hun lessen is heel erg verschillend. De leerkrachten uit het gemeenschapsonderwijs lijken meer aandacht te besteden aan klimaat tijdens hun lessen dan de leerkracht uit het katholieke onderwijs. Die laatste geeft duidelijk aan dat zij nog niet gewerkt heeft rond het thema klimaat en dit ook niet van plan is binnen het vak 'mens en samenleving', volgens haar hoort het meer thuis in andere vakken. De andere twee leerkrachten pakken het anders aan en kiezen er bewust voor om wel klimaattopics te behandelen in hun lessen. Ze vinden het belangrijk om taboes te doorbreken en moeilijke onderwerpen aan te snijden tijdens hun lessen, zoals klimaat maar ook andere topics zoals vluchtelingen en ecologie. Er is dus een merkbaar verschil tussen het gemeenschapsonderwijs en het katholiek onderwijs, het is echter niet duidelijk of dit kan verklaard worden door een verschil in het schoolbeleid of een verschil in persoonlijke interesses van de leerkrachten.

Hoe gaat de school om met klimaat en is ze het goede voorbeeld?

Ook klimaat wordt op verschillende wijzen aangepakt op de verschillende scholen. In het katholieke onderwijs is de aandacht voor klimaat op schoolniveau eerder beperkt. Er is wel goodwill vanuit de

school, maar de school heeft meestal andere prioriteiten. In het gemeenschapsonderwijs lijkt er meer aandacht te zijn voor het klimaat, maar dit beperkt zich voornamelijk tot de meer natuurwetenschappelijke vakken en aardrijkskunde. Het gaat dan ook vooral over een theoretische aanpak en veel minder over een activistische aanpak. Opmerkelijk hierbij is dat deze scholen wel aandacht schenken aan klimaat tijdens de lessen, maar zelf niet de goede leerling zijn wanneer het gaat over klimaatvriendelijke maatregelen op school. Zo wordt er op één van deze scholen niet gesorteerd en drinken leerlingen uit plastic flesjes.

Kortom, de leerkrachten en scholen hechten veel belang aan burgerschap en klimaat maar zijn nog zoekende naar de beste manier waarop ze dit kunnen integreren in hun lessen. Zo gaven twee leerkrachten het belang van ondersteuning aan. Volgens hen zijn er nog heel wat oudere leerkrachten niet volledig mee met burgerschapseducatie en is ondersteuning dus noodzakelijk. Ook voor jongere leerkrachten is het belangrijk om de nodige ondersteuning te krijgen om deze relatief nieuwe thema's goed te onderwijzen. Nu doen leerkrachten vooral beroep op materiaal dat online te raadplegen is en is er te weinig eenduidigheid over beschikbaar materiaal op school.

Groepsreflectie educatief materiaal

Als we kijken naar het geanalyseerde educatieve materiaal rond klimaat, zien we dat er een ruim aanbod is aan kwalitatieve informatie en gevarieerde werkvormen, maar we merken ook dat er nog ruimte is voor verbetering specifiek voor burgerschapseducatie.

Doelen

Volgens Alstein (2018) is het belangrijk om voor lessen burgerschap te vertrekken vanuit concrete lesdoelstellingen. In de lespakketten van Climate Challenge en KlimaatLINK wordt er concreet aangegeven welke doelen er bereikt kunnen worden met het lespakket, maar de doelen zijn vooral gelinkt aan wetenschapsvakken, zoals natuurwetenschappen en aardrijkskunde. Bij KlimaatLINK is er iets meer aandacht voor burgerschapscompetenties. In het lespakket van 11.11.11 wordt er bewust niet gewerkt met doelen, maar met sleutelcompetenties, waardoor het materiaal breed inzetbaar is in verschillende graden en vakken. Door te werken met concrete doelen, is het voor leerkrachten makkelijk om te weten welke eindtermen ze kunnen halen met het lespakket. Aan de andere kant lijkt het ons aangewezen om de doelen rond klimaatlessen ruim te formuleren, omdat het een problematiek is die impact heeft over verschillende domeinen heen. Daarnaast focussen de lessen van KlimaatLINK en Climate Challenge sterk op informeren in functie van kritisch denken, in tegenstelling tot 11.11.11 waar de focus op activisme ligt. De keuze van 11.11.11 om direct over te gaan tot actie, lijkt ons een goede manier om actief burgerschap bij leerlingen te stimuleren.

Methode en inhoud

Bij het educatief materiaal van KlimaatLINK en 11.11.11 krijgen leerkrachten een uitgewerkt pakket met uitgeschreven lesfasen, oefeningen, opdrachten en presentaties. In de lessen wordt er ook gewerkt met verschillende activerende werkvormen met een focus op dialoog. Volgens Alstein (2018) is dialoog een essentieel onderdeel van constructieve lessen rond moeilijke maatschappelijke thema's. In het pakket van KlimaatLINK wordt de dialoog vooral gestimuleerd door "hints" voor leerkrachten aan te bieden om een open klasgesprek op gang te brengen. Deze dialoogvorm is vrij traditioneel, omdat de leerkracht het voortouw neemt. Daarnaast is er zowel in het pakket van KlimaatLINK als van 11.11.11 een debatles voorzien. De debatlessen komen telkens aan bod in een latere les in de reeks, zodat de leerlingen eerst de nodige informatie krijgen om een gefundeerde mening op te bouwen. Bij Climate Challenge worden er geen uitgewerkte lessen aangeboden. De focus ligt vooral op het aanbieden van wetenschappelijke informatie, zodat de leerkracht zelf een les kan uitwerken op basis van betrouwbaar bronmateriaal. Wat differentiatie betreft, was vooral het aanbod van 11.11.11 afgestemd op verschillende jaren en finaliteiten.

Als het gaat over complexe thema's zoals klimaat, lijkt het ons belangrijk dat lespakketten een brede basis aan wetenschappelijke informatie meegeven voor de leerkrachten. Daarnaast lijkt het ook aangewezen dat het materiaal meer aangepast wordt aan verschillende niveaus en finaliteiten, niet alleen qua moeilijkheidsgraad maar ook op het vlak van werkvormen en leerinhouden. Hoewel het handig is voor de leerkracht dat er een uitgewerkte lessenreeks beschikbaar is, is het misschien niet altijd praktisch haalbaar om de reeks van A tot Z uit te voeren op school. Daarnaast beperkt het ook deels de lerarencreativiteit. Door modulair te werken, kunnen leerkrachten zelf beslissen waar en wanneer ze de lessen inzetten.

Kwaliteit

De drie lespakketten zijn wetenschappelijk sterk onderbouwd, omdat er gebruikgemaakt wordt van diverse, recente en betrouwbare bronnen. Daarnaast werd het leermateriaal ontwikkeld in samenwerking met experts, overheidsinstellingen, hogescholen en universiteiten. Bij het bespreken van complexe en soms controversiële thema's in burgerschap, is het essentieel dat de leerkracht expert is over het thema. Door een brede waaier aan objectieve informatie te geven, krijgen de leerlingen zelf de kans om een mening te vormen.

Doelgroep

De lespakketten zijn geschikt voor de derde graad, maar zoals hierboven gezegd, is de leerstof uit de lespakketten niet altijd aangepast aan de doelgroep. Zowel bij de Climate Challenge als KlimaatLINK wordt er weinig aandacht besteed aan differentiatie. Vooral bij KlimaatLINK ligt het niveau hoog en is de insteek vrij wetenschappelijk. Enkel bij het pakket van 11.11.11 worden er verschillende werkvormen voorzien per finaliteit of klastype. Zo zijn er bijvoorbeeld suggesties voor leerkrachten die de leerstof geven in klassen met een diverse samenstelling. Hoewel het dus belangrijk is om te vertrekken vanuit een brede en wetenschappelijke basis, lijkt het ons aangewezen om per finaliteit aparte werkvormen en eventueel aangepaste inhoud te voorzien.

4. Voorbereiding intervisiemoment

Hoe hebben jullie het vooronderzoek aangepakt?

De eerste stap in het vooronderzoek bestond eruit om te overlopen en gezamenlijk in detail te bekijken wat de bedoeling van de opdracht is. Dit deden we in groep op 30 oktober via Teams. In deze meeting hebben we ook een Google Drive map gedeeld met elkaar zodat we onze analyses gemakkelijker kunnen delen.

Daarna zijn we elk apart op zoek gegaan naar een educatieve werkvorm en een leerkracht om te interviewen. We hadden afgesproken om ervoor te zorgen dat onze analyses klaar zouden zijn op 15 november.

Op 15 november hebben we opnieuw afgesproken, deze keer fysiek, om al onze analyses te overlopen met elkaar en toen hebben we ook de werklust voor het schrijven van de reflecties verdeeld. Op 22 november werd verwacht dat onze taak volledig klaar is, zodat iedereen het nog eens kan nalezen voor we het indienen.

Worden afspraken tussen elkaar gemaakt, gelijk verdeeld en gerespecteerd?

De afspraken die onderling werden gemaakt waren zeker gelijk verdeeld en werden goed gerespecteerd. Iedereen heeft op tijd de analyse van het educatief materiaal afgemaakt. Ook heeft iedereen voor de op voorhand afgesproken datum een leerkracht kunnen interviewen. Bij het maken van de reflecties hebben we de taken eerlijk verdeeld. Zora heeft de reflectie van het educatief materiaal op haar genomen, Soumaya schreef de reflectie over de interviews en Lisa maakte de voorbereiding van het intervisiemoment.

Wat zijn voor jullie de belangrijkste eigenschappen van de bestaande materialen die je analyseerde?

Voor ons is het heel belangrijk dat de inhoud van de bestaande materialen correct en wetenschappelijk is. De vertaling van die informatie naar de doelgroep is ook een belangrijke eigenschap. Ook de praktische toepassing op klasniveau en de compleetheid van het lessenpakket spelen voor ons een belangrijke rol. Het is goed om bij een werkvorm te weten of je als leerkracht zelf nog inhoud moet aanpassen en toevoegen of of het materiaal kant en klaar is.

Welke tips van Van Alstein neem je mee naar de volgende fase: het ontwerpen van een lessenpakket?

Volgens Alstein (2018) is het belangrijk om voor de lessen burgerschap te vertrekken vanuit concrete lesdoelstellingen. Als de leerkrachten die op voorhand kunnen formuleren dan weten ze ook tijdens of direct na de les of ze de doelstellingen hebben bereikt.

In de lessen burgerschap gaat het vaak over controversiële thema's waarbij er in de klas verschillende perspectieven kunnen ontstaan. Het is al leerkracht belangrijk om hierover in dialoog te gaan met de leerlingen en verschillende perspectieven aan te bieden, zodat leerlingen polarisatie kunnen nuanceren. Als leerkracht is het belangrijk om zich ervan bewust te zijn dat je de leerlingen voorbereid op hun rol als burger in een pluralistische democratie, dat het dus met andere woorden

normaal is dat niet iedereen dezelfde mening heeft. Leerlingen ontwikkelen ook hun kritisch denken en hun interpersoonlijke vaardigheden tijdens de lessen rond burgerschap.

Het is belangrijk om te zorgen voor een open en veilig klasklimaat zodat iedereen zijn mening durft geven.

Ook is het heel belangrijk om er rekening mee te houden dat een klas op verschillende manieren een diverse groep is, daarom moeten we er oog voor hebben dat er verschillende benaderingen, informatiebronnen, standpunten en werkvormen in de klas aan bod komen.

Het is vooral de taak van de leraar om klasgesprekken over controversiële thema's goed te structureren en te leiden.

Hoe ver staat het met burgerschapseducatie in de klas, nu je leraren hebt geïnterviewd? Wat loopt volgens jou goed en waar zijn de pijnpunten?

Het is voor vele scholen nog onduidelijk op welke manier burgerschap aan bod moet komen. Op veel scholen is het vakoverschrijdend, op sommige scholen bestaat het uit één vak en in nog andere scholen wordt het geïntegreerd binnen een ander vak, bijvoorbeeld geschiedenis (en burgerschap).

We merken dat het voor leerkrachten soms nog moeilijk is om controversiële thema's aan te brengen in bepaalde klasgroepen en dat er altijd zeer veel omkadering nodig is als je het toch overweegt. Leerkrachten zouden voor burgerschapseducatie ook nog meer ondersteuning kunnen gebruiken vanuit de school of van hogeraf, eventueel via meer nascholingen.

Het goede is dat leerkrachten het belang van burgerschapseducatie goed kennen. De leerkrachten voelen zich verantwoordelijk om hieraan bij te dragen in de klassen die ze onderwijzen, ook al blijft het vakoverschrijdend en zijn ze dus niet specifiek verantwoordelijk. Ze zien het als een gedeelde verantwoordelijkheid binnen een leerkrachtenteam.

Waar wensen jullie straks specifieke aandacht aan te besteden met jullie lessenpakket? Wat zijn volgens jullie de valkuilen om met leerlingen aan burgerschapseducatie te werken?

Leerlingen weten vaak al heel veel over burgerschap en specifiek over het klimaat. Dit komt vaak al uitgebreid aan bod in vakken zoals biologie, natuurwetenschappen of aardrijkskunde. Het is vooral een uitdaging om hun bewustwording te vergroten en hun visie bij te stellen. Want vaak zien leerlingen het nog als een probleem dat nog niet dicht genoeg bij hun eigen leefwereld is, dus waarom zouden ze er dan iets aan moeten doen? Dit is een mindset die we met ons lessenpakket zouden willen 'proberen' veranderen. We zouden ook graag willen zorgen voor een aantal activerende en leuke werkvormen zodat leerlingen de les achteraf beter onthouden of eraan terugdenken als ze de volgende keer overwegen een blikje cola in de berm te gooien.

5. Bronnen

11.11.11. (s.d.). Klimaat in je klas.geraadpleegd op 16 november 2023 via <https://11.be/klimaat-je-klas>

Alstein (2018). '9. Didactisch aan de slag rond controversiële thema's. In: Alstein (red.), *Omgaan met controverse en polarisatie in de klas*. Pelckmans Pro

Climate Challenge. (s.d.). Climate Challenge. geraadpleegd op 2 november 2023 via <https://climatechallenge.be/nl>

De Ven, A. (2022). Lespakket oplossingen voor de klimaatproblematiek. [lespakket]. Universiteit Antwerpen. Geraadpleegd op 14 november 2023 via https://hosting.uantwerpen.be/klimaatlink/lespakket-2/?_gl=1*1c7eceu*_gcl_au*MTAxODU5NzgyOC4xNjk5MTkyODU4*_ga*NTEyOTUxNzYzLjE2OTkxOTI4NTg.*_ga_WVC36ZPB1Y*MTY5OTE5Mjg1Ny4xLjEuMTY5OTE5Mjg3MS40Ni4wLjA.&_ga=2.260874052.877184805.1699192858-512951763.1699192858

KlimaatLINK. (s.d.). De link tussen klimaatwetenschap en -onderwijs. geraadpleegd op 14 november 2023 via <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/global-change-ecology/burgerwetenschap/klimaatlink/>

KLIMAAT

DOELSTELLINGEN

Actief burgerschap op kleine schaal

Vertrekken vanuit het theoretische en tonen dat leerlingen een directe impact hebben op hun omgeving.

ECO WALK OF SHAME

1

**Zet 2 stappen vo vooruit
als je het afgelopen jaar iets kocht bij
een fast fashionketen
(Primark, H&M, Zara, Zalando, Shein,...)**

2

Zet 3 stappen vooruit
als je de afgelopen 12 maanden het
vliegtuig hebt genomen.

3

**Zet 2 stappen vooruit
als je een roker bent.**

4

**Zet 1 stap vooruit
als je minstens 4x per week kip of
vlees eet.**

5

**Zet 1 stap vooruit
als je af en toe avocado's eet.**

6

**Zet 1 stap achteruit
als je soms items tweedehands koopt.**

7

Zet 1 stap vooruit

als je te voet, met de fiets of met het openbaar vervoer naar school komt.

8

Zet 1 stap achteruit
als je een herbruikbare fles gebruikt

9

Zet 2 stappen vooruit

**als je 1 à 2 keer per maand eten gaat
afhalen of iets bestelt.**

(frituur, takeaway koffie, Deliveroo,...)

10

Zet 1 stap achteruit

als je bewust kijkt naar waar een product geproduceerd wordt én daar rekening mee houdt bij je aankoop.

11

Zet 2 stappen vooruit
als je minstens 1x per maand
producten online bestelt.
(Zalando, Vinted, bol.com,...)

12

Zet 1 stap vooruit

**als je een brooddoos gebruikt voor je
middageten**

ONZE IMPACT

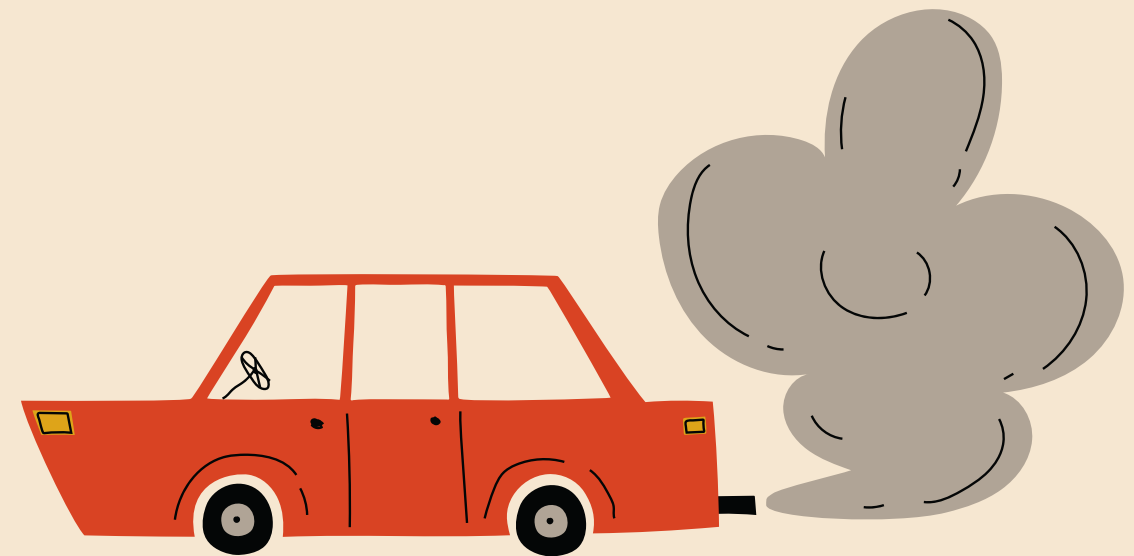
AFVAL

KLEDIJ

TRANSPORT

PICTOGRAMMEN

Je moet iets lezen

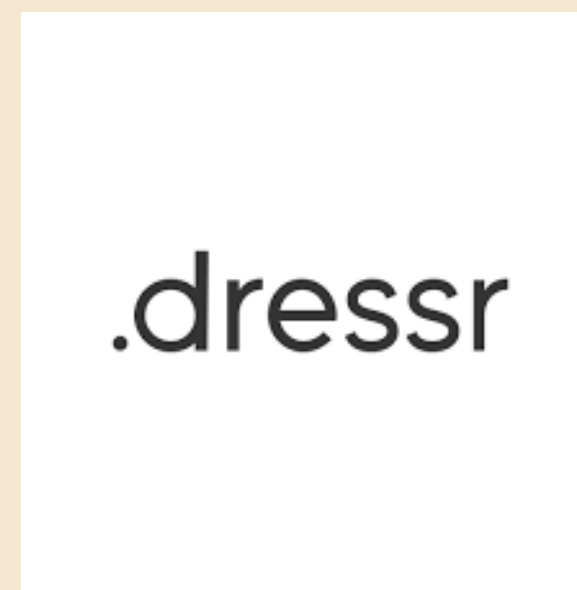
Je moet een opdracht maken

TIMER

24:53

REFLECTIE

Tips

+
**studentenkortingen
bij De Lijn, NMBS,....**

**Powerpoint
met stellingen**

Zone 4

Zone 3

Zone 2

Zone 1

Tape

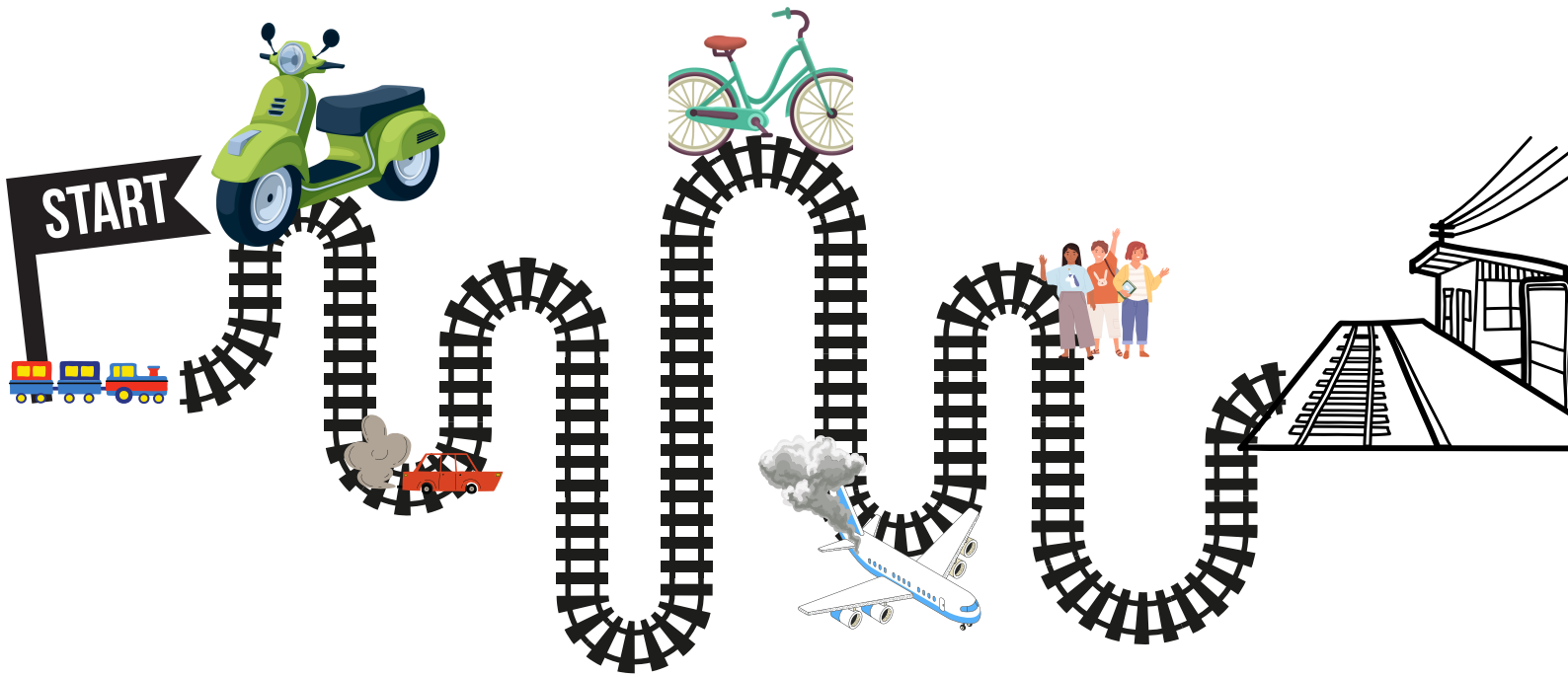
**Alle
leerlingen
starten hier**

Achtergrondinformatie: eco walk of shame

1. Zet twee stappen vooruit, als je het afgelopen jaar iets kocht uit een fast fashionketen, zoals Primark, H&M...
 - o Winkels, zoals Primark produceren kledij vaak in landen waar er minder strikte milieumaatregelen zijn en waardoor de productie van de kledij vaak heel wat chemicaliën en water worden gebruikt. En dan hebben we het nog niet gehad over de arbeidsvoorwaarden voor de werknemers.
2. Zet drie stappen vooruit, als je in de laatste 12 maanden het vliegtuig hebt genomen.
 - o We nemen steeds vaker het vliegtuig. De CO₂-uitstoot van een vlucht naar New York komt overeen met de uitstoot van een jaar met de auto rijden.
3. Zet twee stappen vooruit, als je een roker bent.
 - o Roken is heel slecht voor de gezondheid, maar ook voor het milieu. De tabaksindustrie is een zeer vervuilende industrie door het afgeven van toxische stoffen maar ook door de hoeveelheid water die nodig is voor de productie.
4. Zet één stap vooruit, als je minstens 4x/week kip of vlees eet.
 - o De vleesindustrie is net zoals de avocado-industrie één van grootste vervuilers.
5. Zet één stap vooruit, als je af en toe avocado's eet?
 - o Avocado's zijn heel lekker en zijn de laatste jaren heel populair, maar de productie van avocado's. Er is 2000 liter water nodig, voor de productie van 1kg avocado's.
6. Zet één stap achteruit, als je soms items tweedehands koopt.
 - o Heel wat spullen worden weggesmeten terwijl ze nog perfect kunnen gebruikt worden. Items een tweede leven geven is zeer interessant, omdat ze dan niet op de brandstapel terechtkomen en daardoor de afvalberg verkleinen.
7. Zet één stap vooruit, als je te voet, met de fiets of met het openbaar vervoer naar school komt.
 - o De auto is het meest gebruikte vervoersmiddel, maar dit is niet zonder impact. Dit CO₂-uitstoot van een auto is een broeikasgas dat in grote mate verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde.
8. Zet één stap achteruit, als je een herbruikbare fles gebruikt.
 - o Het gebruiken van herbruikbare fles, zorgt ervoor dat de plastic flessen minder worden geconsumeerd. Waardoor de afvalberg ook kleiner wordt.
9. Zet twee stappen vooruit, als je 1 à 2 keer per maand take-away bestelt of afhaalt?
 - o De transportkost om 1 maaltijd bij 1 gezin te brengen is heel hoog. Het is veel interessanter om zelf te koken. Of eventueel lokaal te bestellen en te voet of met de fiets te gaan.

10. Zet één stap achteruit, als je bewust kijkt naar waar een product wordt geproduceerd en daar rekening mee houdt in je aankopen.
 - o Wanneer je kiest voor lokale producten, dan ben je al zeker dat dat de transport kost en dus het transportafval veel kleiner is.
11. Zet twee stappen vooruit, als je minstens 1x/maand producten online bestelt.
 - o De digitale wereld is sterker aanwezig dan ooit tevoren, een groot deel van ons leven speelt zich online af. We kopen ook steeds meer online, waardoor de transportindustrie ook steeds meer onder druk komt te staan. Items van over de hele wereld liggen op maximaal een week voor je deur.
12. Zet één stap vooruit als je een brooddoos gebruikt voor je middageten.
 - o Het gebruik van een brooddoos is een duurzaam alternatief in tegenstelling tot bijvoorbeeld het gebruik van een plastic zakje of aluminiumfolie, die uiteindelijk op de afvalberg terechtkomen

Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in.
Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Merk:

Land van herkomst:

Materiaal:

Duurzaam:

JA **NEE**

Stel zelf een vraag op:

TRANSPORT

Transport als vervuiler

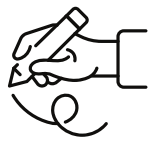
Het gebruik van verschillende vervoersmiddelen is een integraal onderdeel van ons dagelijks leven. Of het nu gaat om het pendelen naar school met de auto, het reizen naar vakantiebestemmingen per vliegtuig, of het genieten van een uitstapje naar zee met de trein – transport vergemakkelijkt ons leven aanzienlijk.

Maar er is ook een keerzijde. Transport is verantwoordelijk voor maar liefst 23% van de uitstoot van broeikasgassen in België, waarbij wegverkeer de belangrijkste bron is. Met 7,5 miljoen voertuigen op de wegen van ons kleine landje, blijft de uitstoot van de transportsector sinds 1990 gestaag toenemen, in tegenstelling tot andere sectoren die juist afnemen. Het is hoog tijd om deze trend te keren!

(Climatechallenge.be, 2024).

WEETJES

- Elk jaar worden er **570 miljoen** ton goederen geïmporteerd.
- Het rijden met en het maken van een auto geeft zoveel CO₂-uitstoot dat je **300 bomen** per jaar moet planten om daarvoor te compenseren.
- In de hele wereld worden meer dan **50 miljoen vliegtuigen** gemaakt per jaar.

Met de trein naar ...

De trein is een geschikt en duurzaam alternatief voor de wagen. In deze opdracht gaan jullie ook op reis met de trein. Deze trein heeft 25 minuten om zijn eindbestemming te bereiken, jammer genoeg liggen er heel wat obstakels op de sporen waardoor de conducteur niet kan door rijden. Help de conducteur door de opdrachten tot een goed einde te brengen en zorg ervoor dat de trein op tijd aankomt in het station!

OBSTAKEL 1

EEN BROMMER OP DE SPOREN

We verplaatsen ons massaal over het hele land, voor zowel kleine als grote afstanden. De auto, het openbaar vervoer en de trein zorgen ervoor dat deze mensen op tijd veilig aan komen op hun bestemming. Het nadeel hierbij is dat men te weinig stil staat bij de impact van onze dagelijkse verplaatsingen.

Opdracht:

1. Welk vervoersmiddel wordt het vaakst gebruikt in België? Plaats de percentages en het vervoersmiddel in de juiste volgorde.
2. Wat is de CO₂-uitstoot van de verschillende transporten.? Noteer de juiste percentages bij het juiste vervoersmiddel.

11 %

81 %

8%

Uitstoot
127 g/km

Uitstoot
75 g/km

Uitstoot
28 g/km

Transportmiddel	Percentages	Uitstoot
1.		
2.		
3.		

OBSTAKEL 2

EEN AUTO OP DE SPOREN

Zoals jullie bij obstakel 1 hebben gezien, is de auto het meest gebruikte vervoersmiddel: koning auto! De auto is dus letterlijk en figuurlijk een obstakel in de weg naar een milieuvriendelijkere stad. Beantwoord onderstaande vragen en zorg ervoor dat de auto zo snel mogelijk van de sporen geraakt. Onderstaande QR-code kan je helpen om de auto van de sporen te krijgen.

Vraag 1: Hoeveel % van de Belgen gebruikt de wagen voor een verplaatsing van minder dan 1 km?

- A: 15%
- B: 8%
- C: 30%
- D: 25%

Vraag 2: Hoeveel % van de Belgen gebruikt de wagen voor een verplaatsing van 5km?

- A: 50%
- B: 60%
- C: 80%
- D: 73%

Vraag 3: Volgens het energiepact moeten 20% van de wagens 'emissievrij' zijn tegen 2030.

- A: Waar
- B: Niet waar

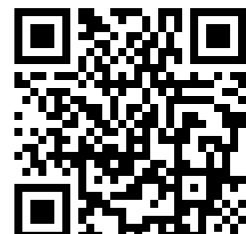
Vraag 4: Hoeveel procent van alle wagens reed elektrisch in 2018?

- A: 10 %
- B: 15 %
- C: 0.15 %
- D: 7%

Vraag 5: Wanneer je op reis gaat naar het Zuiden van Frankrijk dan is het beter om met het vliegtuig te gaan in plaats van de auto, omdat de CO₂-uitstoot van een wagen hoger is dan van het vliegtuig voor kleinere afstanden.

- A: Waar
- B: Niet waar

Scan mij

OBSTAKEL 3

EEN FIETS OP DE SPOREN

Een groot deel van ons leven speelt zich online af, maar toch verplaatsen we ons nog dagelijks buitenshuis. Dit doen we omwille van verschillende redenen, maar waarvoor verplaatsen we ons het meest? Onderstaande percentages geven de redenen van verplaatsing weer, dus niet alleen de verplaatsingen met de fiets maar alle verplaatsingen ongeacht het transportmiddel. Zet de percentages bij de juiste verplaatsingen

32 %

11 %

5 %

4 %

13 %

19 %

16 %

Verplaatsing	redenen	Percentages
	Werk/School	
	Diensten (dokter, bank, ...)	
	Boodschappen/Winkelen	
	Iemand wegbrengen/oppikken	
	Bezoek aan familie/vrienden	
	Ontspanning, sport, cultuur, ...	
	Andere	

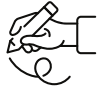
Om welke redenen verplaats jij je het meest?

De fiets wordt steeds vaker gebruikt voor korte afstanden, maar voor middelgrote afstanden verkiest men de auto. Hoewel afstand tot **8 km** zeker doenbaar zijn met de fiets.

OBSTAKEL 4

EEN VLIEGTUIG OP DE SPOREN

Steeds meer mensen nemen het vliegtuig om op reis te gaan, ook voor kortere afstanden. Echter, is het gebruik van vliegtuigen zeer belastend voor het milieu. Beantwoord de onderstaande vragen en noteer het antwoord op het papieren vliegtuigje, zorg ervoor dat het vliegtuigje zo snel mogelijk van de sporen geraakt en op de juiste plaats terecht komt: laat het vliegtuigje, met de juiste antwoorden, in de handen van de lesgever landen.

Vraag 1: hoe vaak en naar welke bestemming nam jij het vliegtuig?

Het afgelopen jaar:

De afgelopen 5 jaar:

De afgelopen 10 jaar:

Vraag 2: Indien je het vliegtuig hebt genomen, had je een ander vervoersmiddel kunnen gebruiken? Waarom wel, waarom niet?

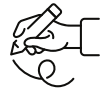
Vraag 3: Hoe kunnen we nog steeds op reis gaan op een milieuvriendelijkere manier?

Scan de QR-code en bekijk de video: 'wat kunnen we doen?'

OBSTAKEL 5

STUDENTEN OP DE SPOREN

We gebruiken allemaal dagelijks transport. We staan er niet altijd bij stil hoe snel en hoe vaak we teruggrijpen naar een gemakkelijk transportmiddel, zoals de auto. Ga voor jezelf na hoe vaak je, je de afgelopen week hebt verplaatst (kleine en grote afstanden) en welk transportmiddel je daarvoor hebt gebruikt. Stel je zelf ook de vraag welk alternatief je had kunnen gebruiken.

Dagen	Reden van transport	Transportmiddel	Alternatief transportmiddel
Maandag			
Dinsdag			
Woensdag			
Donderdag			
Vrijdag			
Zaterdag			
Zondag			

Het is belangrijk dat we kritisch zijn ten aanzien van ons eigen gedrag. Vaak zijn we ons niet bewust van ons eigen consumptiegedrag. Durf jezelf in vraag te stellen en je gedrag bij te sturen.

PROBLEEM

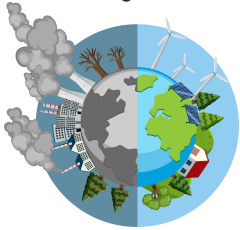
KLEDING EN KLIMAATVERANDERING

DID YOU KNOW?

Wist je dat de mode-industrie verantwoordelijk is voor 10% van de broeikasgassen* die worden uitgestoten door de mens?

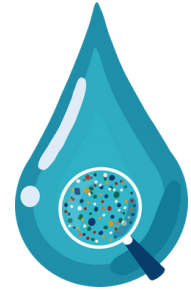
Dat is meer dan alle trajecten die worden afgelegd door internationale vluchten en de zeevaart tezamen.

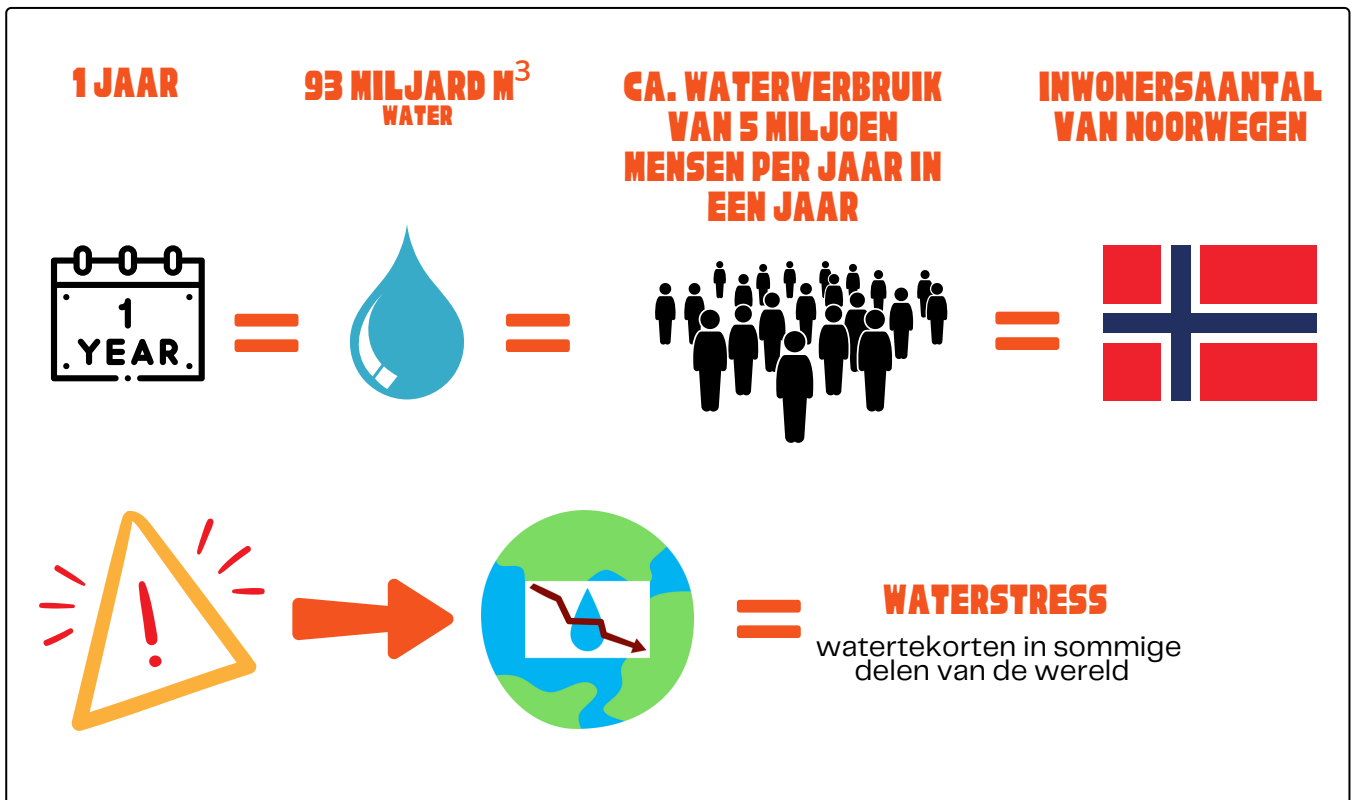
Dit komt vooral door de productieprocessen die grote hoeveelheden CO₂* uitstoten en door het transport van de stoffen en kledingstukken van de productieplaatsen, die zich meestal in ontwikkelingslanden bevinden (WWF-Belgium).

Andere problemen die de mode-industrie veroorzaakt:

- Verbruikt enorm veel water, o.a. om materialen zoals katoen te produceren en te verwerken = waterstress*.
- Het gebruik van pesticiden* om katoen te produceren = 16% van het wereldwijde aandeel. Dit heeft negatieve gevolgen voor de biodiversiteit*.
- Kleding gemaakt van polyester* geeft bij het wassen miljoenen microvezels plastic (= microplastics) af. Deze vezels zijn zo klein dat ze mee in het waswater wegspoelen en via rioolwaterzuiveringsinstallaties rechtstreeks in de zee terechtkomen.

Hoeveel water produceert de mode-industrie jaarlijks?

1 VUILNISWAGEN PER SECONDE

VUILNISWAGEN VOL KLEREN

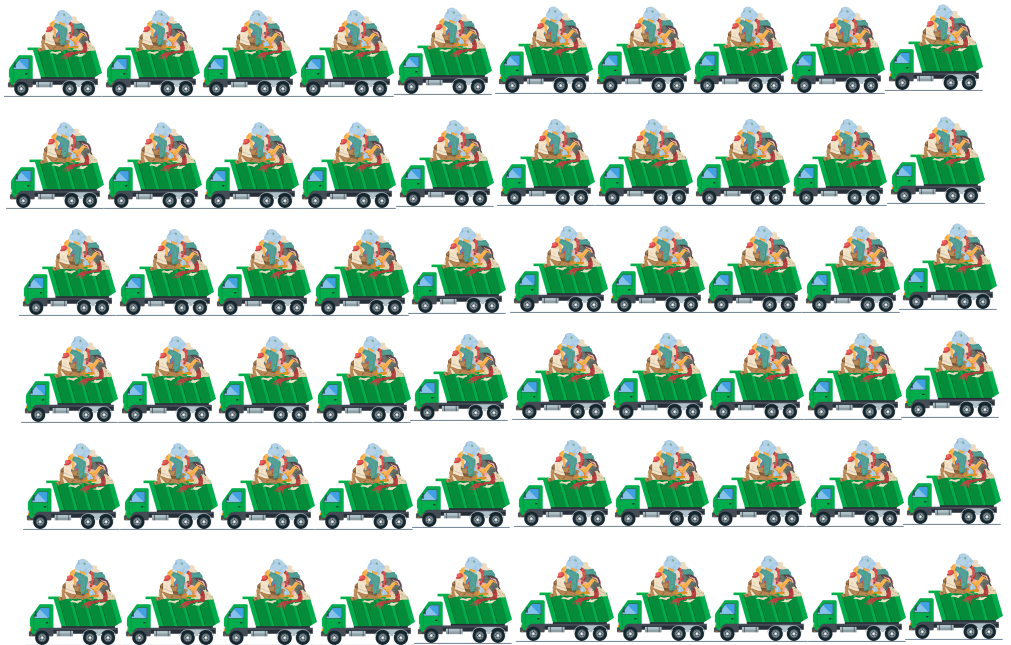
DID YOU KNOW?

1 vuilniswagen vol kleren belandt elke seconde op stortplaatsen.

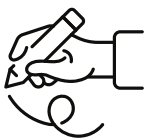
Andere kleding wordt verbrand, waarbij een grote hoeveelheid broeikasgassen vrijkomt.

1 MINUUT

60 VUILNISWAGENS VOL KLEDIJ

GELUKKIG ZIJN MET MAAR 5 NIEUWE KLEDINGSTUKKEN PER JAAR

In een kleerkast die de opwarming van de aarde op 1,5 grad houdt, mogen maximaal vijf nieuwe items per jaar. Dat is enorm weinig als we nadenken aan hoeveel kleding we zelf jaarlijks aankopen.

Scan de QR-code

Hoeveel nieuwe stukken kleding kopen jullie ongeveer per maand?

Zouden jullie kunnen leven met maar 5 nieuwe kledingstukken per jaar te kopen?

Waarom wel of waarom niet? Leg uit.

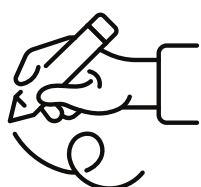
Hoeveel kledingstukken koopt de gemiddelde Nederlander per jaar? (scan de QR code)

GELUKKIG ZIJN ER MANIEREN OM ONZE VOETAFDruk TE BEPERKEN

Er is steeds meer mode beschikbaar en je kunt kleding vinden voor een lage prijs. Maar het milieu betaalt hiervoor een hoge prijs. Het massale, razendsnelle produceren, gebruiken en afdanken van kleding leidt bijvoorbeeld tot CO₂-uitstoot, microplasticvervuiling en vervuiling van grond en water. Ontdek meer over deze milieu-impact én hoe het anders kan.

Scan de QR-code

Wat doen jullie?

Bekijk het filmpje van WWF -Belgium en zoek naar tips hoe we onze voetafdruk kunnen beperken als het op kledij aankomt.

Link naar filmpje: <https://www.youtube.com/watch?v=YOKcivXUwsQ>

Of scan de QR-code.

- TIP 1: _____

- TIP 2: _____

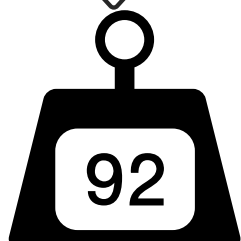
- TIP 3: _____

- TIP 4: _____

- TIP 5: _____

Maak de oefening zo snel mogelijk en roep de leerkracht om te controleren of je alles gevonden hebt.

DID YOU KNOW?

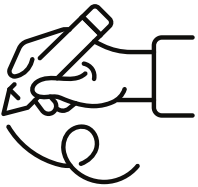
Wist je dat er jaarlijks wereldwijd 92 miljoen ton textiel wordt geproduceerd?

De hoeveelheid kleding op de markt is zo groot dat we niet weten hoe we ze allemaal moeten doorverkopen of recycleren.

Hoeveel kilogram is 92 miljoen ton?

KLEDINGPASPOORT

Het is belangrijk om te beseffen dat onze kleding al een hele weg heeft afgelegd voor we ze aantrekken.

Grootste kledingproducent ter wereld.

Zoek op de website van Schone Kleren Campagne (zie QR-code) op welke landen de belangrijkste kledingleverancier zijn voor Europese winkels. Zoek daarna op Google op hoeveel km het land verwijderd ligt van België.

Scan de QR-code

Landen	Aantal km van België
1.	
2.	
3.	
4.	

Analyseer nu de kledingstukken die op tafel liggen en vul bijhorend paspoort verder in.

DEFINITIES

Broeikasgassen:

<https://klimaat.be/klimaatverandering/oorzaken/broeikasgassen>

CO₂: koolstofdioxide,

<https://klimaat.be/klimaatverandering/oorzaken/broeikasgassen>

Waterstress: Als de watervoorraad per capita minder is dan 1700 m³ per jaar lijdt een gebied formeel gesproken onder waterstress en kampt het regelmatig met watertekort. Vandaag leven 2,3 miljard mensen in dergelijke gebieden.

Pesticiden: chemische bestrijdingsmiddelen

Biodiversiteit: Biodiversiteit of biologische diversiteit is een graad van verscheidenheid aan levensvormen binnen een gegeven ecosysteem, bioom, geografisch gebied of de gehele planeet.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Biodiversiteit>

Polyester: een vorm van plastic

Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in. Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Merk:

Land van herkomst:

Materiaal:

Duurzaam:

JA **NEE**

Zoek op het internet op wat Greenwashing/groenwassen betekent.

Zou dit merk aan Greenwashing doen. Waarom wel/niet?

Scan de QR-code

Wat is lyocell? Is het milieuvriendelijk? Waarom wel/niet?

Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in. Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Merk (op etiket):

Land van herkomst:

Materiaal:

Duurzaam:

JA **NEE**

Geef vijf redenen waarom het goed is tweedehands kleding te kopen?

Scan de QR-code

Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in. Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Merk:

Land van herkomst:

Materiaal:

Duurzaam:

JA **NEE**

Wat is de missie van Armedangels?

Hoe pakken ze dit aan?

Scan de QR-code

DE AFVALBERG

THEORIE

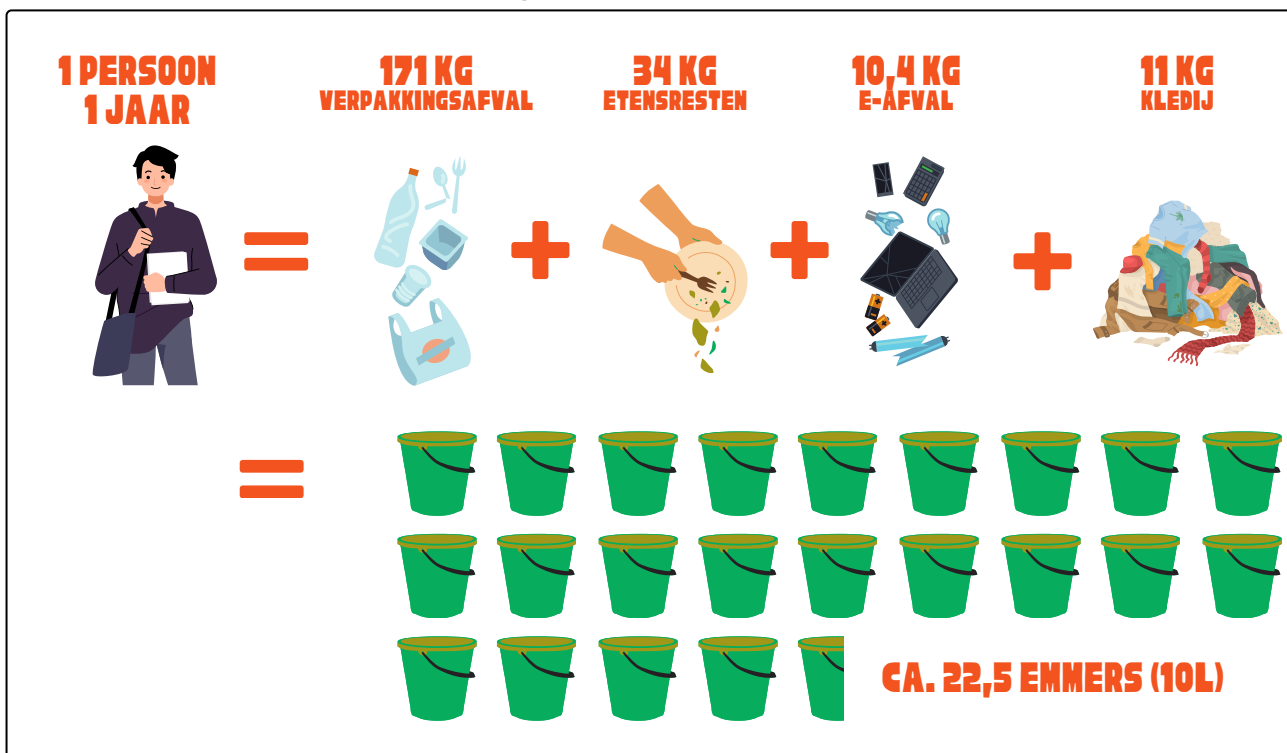
Lees deze pagina voor je begint aan de opdrachten.

1. Hoeveel afval produceert België?

Jaarlijks wordt er in België meer dan **68 miljoen ton** afval geproduceerd. De industrie- en bouwsector zijn de grootste vervuilers. Op de derde plaats staan Belgische gezinnen, die jaarlijks **5,3 ton afval** weggooien (Statbel, 2020).

2. Hoeveel afval produceert één Belg?

3. Waar gaat dat afval heen?

RECYCLAGE

De meest duurzame manier om afval te verwerken is recyclage. In België wordt **amper 50 % van het verpakkingsafval** gerecycleerd.

STORTPLAATS

Afval storten is de goedkoopste, maar ook de **schadelijkste manier van afvalverwerking**. Een grote hoeveelheid afval wordt geëxporteerd naar landen buiten de EU, zoals Turkije of Indië.

OCEAAN

Jaarlijks belandt er gemiddeld 8 miljoen ton plastic afval in zee. Die **plastic soep** is schadelijk voor het ecosysteem van onze zeeën.

Wist je dat het jaren duurt voor plastic afval volledig verdwenen is?

= 10 TOT 20 JAAR

= 450 JAAR

DE AFVALEMMER

OPDRACHT: DEEL 1

In deze opdracht volgen jullie een Belgische student tijdens een gewone ochtend. Jullie proberen te identificeren op welke momenten de student afval achterlaat. Op elk moment dat de persoon afval produceert, gooien jullie **3 legoblokjes** in de emmer. In het tweede deel van de opdracht, krijgen jullie de kans om de emmer opnieuw leeg te maken.

Wat doen jullie?

Lees de tekst en spot alle momenten waarop de persoon afval zal produceren binnen **1 minuut tot 5 jaar**.

1. Onderlijn alle momenten waarop de persoon afval produceert
2. Markeer de momenten in het **groen** waarvan je denkt dat dit afval kan verminderen of verdwijnen
3. Markeer de momenten in het **rood** waarvan je denkt dat je dit afval **niet** kan verminderen of verdwijnen

Klaar?

Steek je hand op, zo weet de leerkracht dat je klaar bent. De leerkracht zal jullie de oplossing geven, daarna mag je over naar deel 2 van de opdracht.

DE TEKST: "A MORNING IN THE LIFE"

Lees de tekst en duid aan:

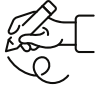
Het liedje van je wekker klinkt luid uit je iPhone. Je wil het liefst op snooze drukken, maar je moet helaas naar school vertrekken. Zoals elke mens op aarde begint je dag met een toiletbezoek. Daarna spring je in de douche om je haar te wassen. Je gaat voor de spiegel staan met slaperige ogen, poetst je tanden en smeert je gezicht in met een dagcrème. Je gooit je bezwete, synthetische sportkleren bij de was.

Fris en monter, of toch bijna, slenter je naar de keuken waar je een koffiecapsule uitkiest voor je dagelijkse tas koffie. Je hebt nog geen zin om te ontbijten, maar je raapt je schoollunch al bij elkaar: je neemt een flesje water en je lievelingskoeken uit de kast. Je boterhamdoos staat al op tafel, want die heb je gisteren al klaargezet (zeer verantwoordelijk). Je ziet plots een briefje op tafel liggen. Het is een boodschappenlijstje:

Zoek de producten op de AH-website

- HAAL JE DIT BIJ ALBERT HEIJN NA SCHOOL?
- ZAK BIO APPELS
 - ZAK ZOETE AARDAPPELEN
 - WIT TIJGERBROOD (EXTRA LANG)

Je zucht even, maar je propt het briefje in je zak. Je print nog vlug een schooltaak en steekt die samen met wat stylo's in je rugzak. Je neemt je fietslichtjes, steekt je AirPods in je oren, springt op de fiets en vertrekt naar school.

OPDRACHT: DEEL 2

Dit is een deel van het afval dat de student in één ochtend heeft verzameld. Zoek online voor elk item een duurzamer alternatief. Voor elk alternatief dat je vindt, haalt de leerkracht **2 legoblokjes** uit de emmer. **Opgelet:** de rode sterren zijn een speciaal geval!

Activiteit	Afval	Duurzaam alternatief?
Haar wassen	Fles shampoo	
Tanden poetsen	Tandenborstel Tube tandpasta	
Gezicht insmeren	Dagcrème met microplastics	
Sporten	Synthetische sportkleden	
Koffie zetten	Koffiecapsules	
Schoollunch	Plastic flesje Plastic verpakking	
Boodschappen doen	Plastic verpakkingen (tip: kijk eens bij een andere supermarkt)	
Fietsen	Lege fietslichtjes	

SPECIAAL GEVAL: MICROPLASTICS

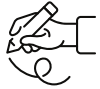
Als je synthetische kledij wast, komen er microplastics vrij. Daarnaast bevatten de meeste cosmeticaproducten, zoals make up of dagcrème, van de bekendste merken ook microplastics.

Scan de QR-code

Wat zijn microplastics?

Wat zijn de gevolgen van microplastics?

OPDRACHT: DEEL 3

Naast plastic afval, heeft de student ook al wat e-afval of **elektronisch afval** verzameld. Dat zijn toestellen als smartphones, laptops, oude batterijen of huishoudelijke apparaten die na een tijdje op de afvalberg belanden. Per juist antwoord haalt de leerkracht **1 legoblokje** uit de emmer.

Gemiddelde levensduur

Zoek online wat de gemiddelde levensduur is van elke toestel.

Toestel	Gemiddelde levensduur
iPhone	
Printer	
AirPods	

Scan de QR-code

Wat zijn de oorzaken van de snel groeiende berg e-afval?

Wat zijn de negatieve gevolgen van e-afval?

➤ Bonusvraag voor 3 legoblokjes ⚡

Sommige bedrijven maken zich schuldig aan **geplande veroudering** of **planned obsolescence**. Wat is dat?

Klaar?

Steek je hand op. De leerkracht komt de oplossing controleren en haalt de legoblokjes uit de emmer.

SLEUTEL OBSTAKEL 1

EEN BROMMER OP DE SPOREN

We verplaatsen ons massaal over het hele land, voor zowel kleine als grote afstanden. De auto, het openbaar vervoer en de trein zorgen ervoor dat deze mensen op tijd veilig aan komen op hun bestemming. Het nadeel hierbij is dat men te weinig stil staat bij de impact van onze dagelijkse verplaatsingen.

Opdracht:

1. Welk vervoersmiddel wordt het vaakst gebruikt in België? Plaats de percentages en het vervoersmiddel in de juiste volgorde.
2. Wat is de CO₂-uitstoot van de verschillende transporten.? Noteer de juiste percentages bij het juiste vervoersmiddel.

11 %

81 %

8%

Uitstoot
127 g/km

Uitstoot
75 g/km

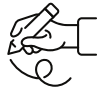
Uitstoot
28 g/km

Transportmiddel	Percentages	Uitstoot
1. Auto	81 %	127
2. Bus	11 %	75
3. Trein	8 %	28

OBSTAKEL 2

EEN AUTO OP DE SPOREN

Zoals jullie bij obstakel 1 hebben gezien, is de auto het meest gebruikte vervoersmiddel: koning auto! De auto is dus letterlijk en figuurlijk een obstakel in de weg naar een milieuvriendelijkere stad. Beantwoord onderstaande vragen en zorg ervoor dat de auto zo snel mogelijk van de sporen geraakt. Onderstaande QR-code kan je helpen om de auto van de sporen te krijgen.

Vraag 1: Hoeveel % van de Belgen gebruikt de wagen voor een verplaatsing van minder dan 1 km?

- A: 15%
- B: 8%
- C: 30%
- D: 25%

Vraag 2: Hoeveel % van de Belgen gebruikt de wagen voor een verplaatsing van 5km?

- A: 50%
- B: 60%
- C: 80%
- D: 73%

Vraag 3: Volgens het energiepact moeten 20% van de wagens 'emissievrij' zijn tegen 2030.

- A: Waar
- B: Niet waar: tegen 2023 moeten 50% van de voertuigen emissievrij zijn. Tegen 2025 20%.

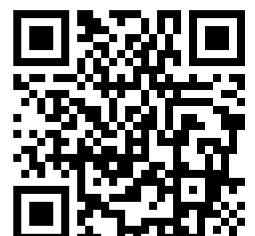
Vraag 4: Hoeveel procent van alle wagens reed elektrisch in 2018?

- A: 10 %
- B: 15 %
- C: 0.15 %
- D: 7%

Vraag 5: Wanneer je op reis gaat naar het Zuiden van Frankrijk dan is het beter om met het vliegtuig te gaan in plaats van de auto, omdat de CO2-uitstoot van een wagen hoger is dan van het vliegtuig voor kleinere afstanden.

- A: Waar
- B: Niet waar: ook voor kleinere afstanden is het milieuvriendelijker om met de wagen op reis te gaan. Zeker wanneer je reist met meerdere personen.

Scan mij

OBSTAKEL 3

EEN FIETS OP DE SPOREN

Een groot deel van ons leven speelt zich online af, maar toch verplaatsen we ons nog dagelijks buitenshuis. Dit doen we omwille van verschillende redenen, maar waarvoor verplaatsen we ons het meest? Onderstaande percentages geven de redenen van verplaatsing weer, dus niet alleen de verplaatsingen met de fiets maar alle verplaatsingen ongeacht het transportmiddel. Zet de percentages bij de juiste verplaatsingen

32 %

11 %

5 %

4 %

13 %

19 %

16 %

Verplaatsing	redenen	Percentages
	Werk/School	32 %
	Diensten (dokter, bank, ...)	5 %
	Boodschappen/Winkelen	19 %
	Iemand wegbrengen/oppikken	13 %
	Bezoek aan familie/vrienden	11 %
	Ontspanning, sport, cultuur, ...	16 %
	Andere	4 %

Om welke redenen verplaats jij je het meest?

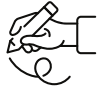
Persoonlijk antwoord

De fiets wordt steeds vaker gebruikt voor korte afstanden, maar voor middelgrote afstanden verkiest men de auto. Hoewel afstand tot **8 km** zeker doenbaar zijn met de fiets.

OBSTAKEL 4

EEN VLIEGTUIG OP DE SPOREN

Steeds meer mensen nemen het vliegtuig om op reis te gaan, ook voor kortere afstanden. Echter, is het gebruik van vliegtuigen zeer belastend voor het milieu. Beantwoord de onderstaande vragen en noteer het antwoord op het papierenvliegtuigje, zorg ervoor dat het vliegtuigje zo snel mogelijk van de sporen geraakt en op de juiste plaats terecht komt: laat het vliegtuigje, met de juiste antwoorden, in de handen van de lesgever landen.

Vraag 1: hoe vaak en naar welke bestemming nam jij het vliegtuig?

Het afgelopen jaar:

Persoonlijk antwoord

De afgelopen 5 jaar:

De afgelopen 10 jaar:

Vraag 2: Indien je het vliegtuig hebt genomen, had je een ander vervoersmiddel kunnen gebruiken? Waarom wel, waarom niet?

Persoonlijk antwoord

Vraag 3: Hoe kunnen we nog steeds op reis gaan op een milieuvriendelijkere manier?

Trein of bus, die verschillende Europese steden verbinden

Fietsvakanties (vb, EuroVeloroutes, zowel lange als korte afstanden)

Scan de QR-code en bekijk de video: 'wat kunnen we doen?'

OBSTAKEL 5

STUDENTEN OP DE SPOREN

We gebruiken allemaal dagelijks transport. We staan er niet altijd bij stil hoe snel en hoe vaak we teruggrijpen naar een gemakkelijk transportmiddel, zoals de auto. Ga voor jezelf na hoe vaak je, je de afgelopen week hebt verplaatst (kleine en grote afstanden) en welk transportmiddel je daarvoor hebt gebruikt. Stel je zelf ook de vraag welk alternatief je had kunnen gebruiken.

Dagen	Reden van transport	Transportmiddel	Alternatief transportmiddel
Maandag			
Dinsdag			
Woensdag	Persoonlijk antwoord		
Donderdag			
Vrijdag			
Zaterdag			
Zondag			

Het is belangrijk dat we kritisch zijn ten aanzien van ons eigen gedrag. Vaak zijn we ons niet bewust van ons eigen consumptiegedrag. Durf jezelf in vraag te stellen en je gedrag bij te sturen.

SLEUTEL

OPDRACHT: DEEL 1

Het liedje van je wekker klinkt luid uit je [iPhone](#). Je wil het liefst op snooze drukken, maar je moet helaas naar school vertrekken. Zoals elke mens op aarde begint je dag met een [toiletbezoek](#). Daarna spring je in de douche om je [haar te wassen](#). Je gaat voor de spiegel staan met slaperige ogen, [poetst je tanden](#) en smeert je gezicht in met een [dagcrème](#). Je gooit je bezwete, [synthetische sportkleren](#) bij de was.

Synthetische stoffen?

69 % van de geproduceerde kledij bestaan uit synthetische stoffen of plastic. Dat maakt het moeilijk om de stoffen te recyclen. Als een t-shirt met bv. 5 % estalaan of 80 % polyester op een vuilnisbelt terecht komt, zal die daar honderden jaren liggen.

(Bron: [De Standaard](#))

Fris en monter, of toch bijna, slenter je naar de keuken waar je een [koffiecapsule](#) uitkiest voor je dagelijkse tas koffie. Je hebt nog geen zin om te ontbijten, maar je raapt je schoollunch al bij elkaar: je neemt een [flesje water](#) en je [lievelingskoeken](#) uit de kast. Je [boterhamdoos](#) staat al op tafel, want die heb je gisteren al klaargezet (zeer verantwoordelijk). Je ziet plots een [briefje](#) op tafel liggen. Het is een boodschappenlijstje:

HAAL JE DIT BIJ [ALBERT HEIJN](#)
NA SCHOOL?
• [ZAK](#) BIO APPELS
• [ZAK](#) ZOETE AARDAPPELEN
• WIT TIJGERBROOD (EXTRA LANG)

Je zucht even, maar je propt het briefje in je zak. Je [print](#) nog vlug een [schooltaak](#) en steekt die samen met wat [stylo's](#) in je rugzak. Je neemt je [fietslichtjes](#), steekt je [AirPods](#) in je oren, springt op de fiets en vertrekt naar school.

SLEUTEL

OPDRACHT: DEEL 2

Activiteit	Afval	Duurzaam alternatief?
Haar wassen	Fles shampoo	Shampoo bar
Tanden poetsen	Tandenborstel Tube tandpasta	Tandpasta tabletten bamboo tandenborstel
Gezicht insmeren	Dagcrème met microplastics	Dagcrème zonder microplastics
Sporten	Synthetische sportkleding	Sportkleding van natuurlijk materiaal (katoen)
Koffie zetten	Koffiecapsules	Filterkoffie
Schoollunch	Plastic flesje Plastic verpakking	Drinkbus Koeken in grote verpakking
Boodschappen doen	Plastic verpakkingen (tip: kijk eens bij een andere supermarkt)	Delhaize gebruikt minder verpakkingen of verpakkingen van karton
Fietsen	Lege fietslichtjes	Dynamo, oplaadbare lichtjes, lichtjes op zonne-energie

SPECIAAL GEVAL: MICROPLASTICS

Wat zijn microplastics?

Microplastics zijn kleine stukjes plastic materiaal die meestal kleiner zijn dan 5 millimeter.

Wat zijn de gevolgen van microplastics?

- Microplastics komen terecht in de oceaan en worden opgenomen door zeedieren.
- Microplastics komen via voedsel en dranken terecht in het menselijke lichaam

Het effect op de menselijke gezondheid is nog onbekend, maar veel kunststoffen bevatten stoffen die schadelijk kunnen zijn voor de mens.

SLEUTEL

OPDRACHT: DEEL 3

Toestel	Gemiddelde levensduur
iPhone	3 jaar
Printer	5 jaar
AirPods	1,5 jaar

Wat zijn de oorzaken van de snel groeiende berg e-afval?

De snelle technologische vooruitgang, hogere consumptie, beperkte reparatiemogelijkheden en kortere levenscycli van producten dragen allemaal bij aan die groeiende afvalberg.

Wat zijn de negatieve gevolgen van e-afval?

1) Gevaar voor de **gezondheid en het milieu**, omdat het giftige additieven of gevaarlijke stoffen zoals kwik bevat, die het menselijk brein en het coördinatiesysteem kunnen beschadigen.

2) Negatieve gevolgen voor de **economie**. Door de beperkte recyclage gaan er heel veel kostbare materialen als koper, goud en ijzer verloren

Bonusvraag

Sommige bedrijven maken zich schuldig aan geplande veroudering of planned obsolescence. Wat is dat?

Sommige bedrijven gaan de normale levensduur van een product bewust verkorten, zodat consumenten sneller een nieuw product moeten komen.

SLEUTEL

Hoeveel kledingstukken koopt de gemiddelde Nederlander per jaar?

46

Hoeveel kilogram is 92 miljoen ton?

92.000.000.000 kg

Scan de QR-code

Wat doen jullie?

Bekijk het filmpje van WWF -Belgium en zoek naar tips hoe we onze voetafdruk kunnen beperken als het op kledij aankomt.

Link naar filmpje: <https://www.youtube.com/watch?v=YOKcivXUwsQ>

Of scan de QR-code

- TIP 1: We kunnen tweedehands, gerecycleerde of ecologisch ontworpen kleding kopen.
- TIP 2: We kunnen kleding ook ruilen of huren
- TIP 3: Kleding kapot? Laat ze herstellen in plaats van ze weg te gooien.
- TIP 4: Controleer de labels om duurzame materialen te kiezen.
- TIP 5: Belangrijkste tip!! KOOP MINDER KLEDING

Maak de oefening zo snel mogelijk en roep de leerkracht om te controleren of je alles gevonden hebt.

Grootste kledingproducent ter wereld.

Zoek online welke landen de belangrijkste kledingleverancier zijn voor Europese winkels. Zoek daarna op Google op hoeveel km het land verwijderd ligt van België (in vogelvlucht).

Landen	Aantal km van België
1.China	7.622 km
2. Turkije	3.380 km
3. Bangladesh	7.713 km
4. India	7.167 km

SLEUTEL

Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in. Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Jas

Merk:

h&m conscious

Land van herkomst:

China

Materiaal:

100% lyocell

Duurzaam:

JA NEE

Zoek op wat Greenwashing/groenwassen betekent.

Het zich groener of maatschappelijk verantwoordelijker voordoen dan een bedrijf echt is.

Zou dit merk aan Greenwashing doen. Waarom wel/niet?

Ja, ze doen aan groene marketing maar dragen enorm bij aan de opwarming van de aarde.

Scan de QR-code

Wat is lyocell? Is het milieuvriendelijk? Waarom wel/niet?

Kunstmatige vezel op natuurlijke basis (houtpulp). De verwerking is milieuvriendelijker. Het is de meest duurzame stof van dit moment.

SLEUTEL Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in.
Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Blouse

Merk (op etiket):

Think twice

Land van herkomst:

Litouwen

Materiaal:

100% katoen

Duurzaam:

JA **NEE**

Geef vijf redenen waarom het goed is tweedehands kleding te kopen?

1. Goed voor het milieu
2. Verkleint de afvalberg
3. Zorgt voor sociale tewerkstelling
4. Is uniek
5. Goed voor de portemonnee

Scan de QR-code

SLEUTEL Kledingpaspoort

Bekijk het kledingstuk dat bij dit paspoort hoort en vul de ontbrekende informatie in.
Los daarna de vragen op.

Foto

Naam kledingstuk:

Broek

Merk:

Armedangels

Land van herkomst:

Tunesië

Materiaal:

100% bio katoen

Duurzaam:

JA **NEE**

Wat is de missie van Armedangels?

Producten maken waar mensen van houden en die zo min mogelijk schade berokkenen aan de planeet.

Hoe pakken ze dit aan?

Voetafdruk verkleinen, duurzame gaderobe mogelijk maken, mensen de middelen bieden hun levensstijl te veranderen en klimaatverandering tegen te gaan.

Scan de QR-code

